

UNIVERSITAT AUTÒNOMA DE BARCELONA
FACULTAT DE LLETRES
DEPARTAMENT DE CIÈNCIES DE L'EDUCACIÓ

L'ENSENYAMENT A GIRONA
AL SEGLE XVIII

I

tesi doctoral
de

≡ SALOMÓ MARQUÈS I SUREDA ≡

director:
DR. JOSE LUIS GARCIA GARRIDO

BARCELONA-GIRONA
setembre 1981

3.5. ELS DIVERSOS PLANS D'ESTUDI

La primera notícia sobre reglaments i plans d'estudi és del 8 de setembre de 1774. D'aquesta data conec una carta del professor de retòrica Gabriel Casanovas al Sr. Corregidor en la què, tot excusant-se per no contestar "con la presteza que solicitaba los preceptos con que se sirvió honrrarme V.S. en orden al arreglamiento para sus estudios"(184), li exposa - els criteris que ha emprat en la confecció d'aquest reglament. Diu "en esta obra difícil, no fiándome de mis cortos talentos, he epilogado lo mejor del Sr. Pulche, de Mr. Rolin, de Juan Amós y de un excelente Rattio Studiorum que llegó a mis manos.(...) He añadido reflexiones mías, a mi parecer utilísimas"(185).L'autor del projecte acaba manifestant l'esperança que aquesta obra "será de la aprobacion de V.S."

Aquest Pla no prospera. El 15 de març de l'any següent el Corregidor ha passat el projecte al canonge - provisor "para que aprobase su impresión en que parece encuentra alguna dificultad"(186). Nou dies més tard l'Ajuntament acorda escriure al senyor canonge fiscal de la Inquisició perquè -examinat el Pla- el torni per retirar-lo. Les raons per refusar el Pla no són expressades, només en una nota del 14 de juny del dit canonge, explica que ja s'ha retornat el Pla i consta que

s'ha retornat "con el aviso de no tener dicho Plan cali
dad alguna de oficio"(187).

El text del Pla no l'he pogut trobar. El fet d'ha-
ver estat refusat és motiu per no guardar-se amb la do-
cumentació municipal?. Possiblement. De totes maneres,
i malgrat no tenir el text íntegre del projecte conec -
les fonts en què l'autor s'ha inspirat. En primer lloc
cita el Sr. Pulche. Sens dubte es tracta del francès -
Noel Antonine Pluche (i no Pulche), capellà dedicat a
l'ensenyament, director del col·legi de Laon d'on ha de
dimitir per no voler signar la butlla Unigenitus. Notori
jansenista, per recomanació de Rollin, l'Intendent de
Normandia li confià l'educació del seu fill. És autor -
de Spectacle de la natura on entretiens sur l'histoire
naturelle et les sciencies (Paris 1732, 9 vol.), un pri-
era edició castellana es fa a Madrid entre el 1756-58;
també escriu Histoire du ciel d'après les idées des poe-
tes, des philosophes et de Moisé(Paris, 1739), Mecanique
des langues et art de les enseiger (Paris 1751), Concor-
dance de la geographie des defferents ages(Paris 1761).
Mor a París l'any 1761.

També hi és citat Mr. Rolin. Ben segur que és el -
rector de la universitat de París, Charles Rollin (i no
Rolin). Com l'anterior notable jansenista, autor d'un
Traité des Estudes ou de la manière d'enseigner et d'e-
tudier les belles lettres, par rapport à l'esprit et au
coeur(Paris, 1726, 4 vol.). La seva obra ja era coneguda
al bisbat a través de les Instruccions per a l'ensenyan-
ça de Minyons de mossèn Baldiri Reixac publicada per pri-
mera vegada a Girona l'any 1749. Aquests dos noms refor-
cen el que ja he manifestat anteriorment (188) sobre l'e-
xistència d'un grup de clergues "il·lustrats" gironins i
la seva relació amb la cultura francesa.

Respecte a Juan Amós la única referència que en -
tinc és a través de Dionisio Hidalgo (189) que parla d'un

Juan Amós Comenius, autor d'un llibre intítulat Nociones elementales de la naturaleza y de la industria humana.

Aquesta referència la faig amb totes les cauteles.

En el projecte hi incorpora també part de la Ratio Studiorum, pla d'estudis publicat pels jesuïtes l'any - 1599 i imposats a tots els col·legis de la companyia d'arreu del món. L'essencial de la "Ratio és la progressió, el nombre de classes l'estableix en cinc: tres classes de gramàtica: primera, segona i tercera, una classe d'humanitats i una classe de retòrica. Enumera per cada classe els autors i tractats que s'han d'estudiar, explica com el professor ha de preparar les lliçons i quins exercicis han de fer els alumnes. Sistema de perfeccionament la "ratio és a la vida intel·lectual el que els exercicis de sant Ignasi són a la vida espiritual. "Le directeur des exercices spirituels a, selon saint Ignace, cinq tâches à remplir:

1. Il propose une matière à la réflexion de l'esprit, ou à l'effort de la volonté.
2. Il excite l'âme au labeur personnel.
3. Il contrôle l'avancement du travail.
4. Il apprécie les résultats obtenus.
5. Il affermit le pénitent dans la vérité et dans la vertu.

Le regent du collège ressemble au directeur des exercices spirituels. Il éveille l'intelligence, mais surtout il stimule la volonté"(190).

Finalment diu que hi afegeix algunes "reflexions personals" que malauradament no he trobat. La raó de la no aparició del Pla és la "de no tenet calidad alguna - de oficio". És fa difícil protegir un projecte sense haver-lo vist, però sabent que dos dels autors són notoris jansenistes i sabent que el Corregidor va lliurar el projecte al senyor canonge fiscal de la Inquisició puc pensar

que pot haver-hi altres raons més fondes per la no aprovació del Pla que no la simple etiqueta de "no tener calidad alguna de oficio". Per altra part mossèn Gabriel Casanova és un excel·lent professor, "ostentando su zelo por el bien común en algunas producciones suyas dirigidas al adelantamiento de las letras humanas y de la educación pública"(191).

Uns anys més tard, desembre 1781, i en ocasió del conflicte entre els professors de sintaxi i retòrica d'una part, amb el professor que explica les beceroles de gramàtica, reunit l'Ajuntament per decidir sobre l'afer el diputat Joan Bosch i Galceran "dixo ser su voto como el del señor Antonio de Albertí, añadiendo y pidiendo - que se haga un nuevo plan de estudios acordado por el pleno Ayuntamiento"(192). De totes maneres i a pesar de la crida que fa el síndic Francesc Delàs, l'any 1784, que "hace largos años que ve con no poco dolor de su corazón lo decaído de los estudios de esta ciudad y sus funestas conseqüencias(...) reclamó sobre el particular y se esforzó en persuadir a este Ilustre Cuerpo que no podía mirar con indiferencia tan grave asunto; sí que debía discurrir, acordar y providenciar medios y modos para curar de raiz tanto mal"(193), han de passar set anys perquè s'aprovi el Pla d'Estudis presentat pels directors d'estudis de la ciutat.

El tema es tracta en la reunió de l'Ajuntament del 28 de febrer de 1791, un mes després, 28 de març, ja hi ha el text preparat amb tota la reglamentació concreta per a les escoles de llatinitat. D'aquest Pla ja n'he parlat en l'apartat de programes i continguts, i també en el de llibres escolars i en el de disciplina. El text consta d'onze planes manuscrites i el signa Francesc Delàs, el regidor que més preocupació mostra per les questions referents a l'educació. Hi ha 42 punts distribuïts

de la manera següent:

Preàmbul

- 1 - 2 ensenyament de la doctrina cristiana i plàtiques religioses.
- 3 ensenyament de normes civils

Aspectes organitzatius

- 4 - 5 dies festius, vacances, obligació d'assistència a classe...

Programa

- 6 llibres fonamentals

Aula Primera de gramàtica: continguts, mètode i llibres

- 7 classe primera
- 8 - 10 classe segona
- 11 classe tercera

Aula Segona de gramàtica: continguts, mètode i llibres

- 12 textos fonamentals
- 13 -15 primera classe
- 16 segona classe
- 17 -18 exàmens

Aula de retòrica: continguts, mètode i llibres

- 19 -30 retòrica
- 31 -42 poesia

A través dels 42 punts se regula amb detall el progrés que han de fer els alumnes, començant amb les beceroles de la gramàtica per acabar destres en la pràctica de la retòrica i de la poesia. En aquest camí progressiu d'aprenentatge també s'assenyalen els llibres que, a criteri dels directors d'estudi, són els més adequats i més apropiats.

Vegem-ho amb detall:

Hi ha dues matèries d'estudi obligat per a tots, sigui quin sigui el seu nivell d'estudis: la doctrina cristiana i les normes de comportament. L'ensenyament de la

doctrina es fa els dissabtes durant una hora amb el llibre del doctor Francesc Orriols, Diálogos, i els de retòrica, amb el manual de Fleury o de Pintón o algun del gust del Director d'estudis. Aquest ensenyament, una vegada al mes, és completat amb una classe de preparació per a la comunió.

A més d'aquest ensenyament religiós "cuidarán mucho los maestros que los niños no se crien disipados, adustos ni impolíticos y procurarán por todos los medios en inculcarles con maña y suavidad una arreglada aplicación, agrado y afabilidad, y mui especialmente la docilidad, subordinación, sencillez e ingenuidad con un entero aborrecimiento a la mentira, en términos que se increpe este defecto como de primera gravedad"(194). Tot això ho aconseguiran amb la lectura i instrucció setmanal del llibre Reglas de buena crianza.

Per a les dues aules de gramàtica (aula primera i aula segona) "los maestros y discípulos, interin que el Ayuntamiento estime o pueda providenciar otra cosa más útil, (deban continuar su estudio por el Antonio de Nebrija y imponerse en los principios más comunes de la sintaxi por la del P. Agustín de Sn. Juan Bautista de las escuelas pías, permitiéndose únicamente la continuación de Torroella a los que esten adelantados en ella"(195).

L'aula primera de gramàtica està en tres classe. A la primera hi van els nois que acaben d'entrar, només estudien i s'exerciten en noms i verbs, aprenent-los i traduint-los del llatí i del castellà. La segona classe amplia l'aprenentatge amb l'estudi "las partes, géneros y genitivos, pretéritos y supinos" ho ha de fer, però, només en castellà; també s'endinsaran en el coneixement del llatí i de la seva traducció amb l'ajuda del llibre de mossèn Valls -catedràtic del seminari- intítulat

Método práctico y fácil para promover los estudios de latinidad y buenas letras. Quant als alumnes de la tercera classe "podrán instruirse en lo más substancial de la suma de tiempo"(196). Els alumnes han de practicar-se en tot el que fa referència a les normes de construcció omitint tot el que sigui superflu.

Referent a l'aula segona aquesta està dividida en dues classes. "en la primera se enseñará y hará aprender de memoria todo lo contenido en la parte que se llama sintaxi,(...) al mismo tiempo les mandará aprender de memoria algunas de las expresiones latinas contenidas en la recopilación del Dr.D. Ciro Valls,(...) a más podrá hacerles traducir el libro intitulado Select. - Vetr. Testam."(197).

Quan els alumnes són destres en sintaxi passen a la segona classe on aprendran "por el mismo P.Agustín en la otra parte de sintaxis que llaman Figurada, junto con los dos tratados de la orthografia y elegancia de la lengua latina"(198). Ja poden començar a traduir les Cartes selectes de Cireró.

A fi d'assegurar un ensenyament seriós els alumnes són examinats pel professor que és el que decideix si poden passar a una classe superior; quan es tracta de canviar d'aula l'exàmen el fan tots els professors junts presidits pel professor de l'aula a la que ha d'anar l'alumne. A més d'aquests exàmens, hi ha els de final de curs -que com els anteriors són públics- presidit pel l'Ajuntament o pels directors d'estudi.

Els alumnes de retòrica practicaran al començament amb la Prosodia del P.Alvarez y el tractat de Decolonia. La finalitat d'aquest estudi és el de perfeccionar-se completament en l'art de l'eloquència. Començaran a traduir alguns Discursos Oratoris de Ciceró, és també

molt important que s'instrueixin en Antigüedades Romanas amb el compendi de Francisco Pérz. En aquesta aula hi han d'aprendre la composició de temes, amb aquest fi "se les preguntará, por mañana y tarde, varias oracioncitas en castellano para que las vaian bolviendo - en latín viva voz (...). Por segundo ejercicio se les pondrá, una y muchas veces, una fábula, una narración, una descripción, un paralelo, una figura animada etc.. a fin que impuestos en la substancia, idea, orden, palabra y expresiones lo pongan en latín"(199).

El pla d'estudis és molt concret, detalla - pas a pas, quines són les tasques del mestre i de l'alumne, i ho fa de manera progressiva. Els exercicis - van dels més fàcils als més complicats. D'aquesta manera una vegada el noi ha fet els dos exercicis que acabo d'esmentar, se li posa un tercer en el qual "reducirá -el preceptor- una de dichas piezas a una cosa sencilla y la dictará sin suprimir circunstancia pero separada de todo adorno para que los jóvenes humanistas lo suplan, al principio con la ayuda del texto original -que se les leerá- y después sin él."(200).

A poc a poc es va reduint l'ajuda del mestre a l'alumne per tal que aquest vagi avançant sol. Així el sisè exercici "sólo se les pondrá en camino de algún asunto y se les trazará superficialmente el plan - de lo que habran de componer"(201). El penúltim exercici es fa "quando ia mui prácticos, podrá abandonarseles a su propio ingenio, apuntándoles solamente el asunto", finalment "podrá hazerseles componer alguna vez en español con el mismo orden que se dió para el latín"(202).

El programa de poesia és també escalonat en el grau de dificultat, es preveuen set exercicis, començant per una pràctica sencilla on es "presentan a los - alumnos algunos versos descompuestos y ellos pondran después cada pieza en el lugar según pida el metro, señalándoles antes la cantidad de la sílaba"(203), acabant

exercintant-se "en la composición de verso español, y para esta se arreglarán dichos alumnos a lo que se acaba de prevenir hablando del verso, con solas las correspondientes variaciones"(204). Els llibres que fan servir són, el tractat de poètica que hi ha al final de la Retòrica de Decolonia, la Prosodia del P.Alvarez, la Eneida de Virgili, les Metamorfosis i les Tristes d'Ovidio, així com algun text de Marcial, d'Horaci...

Aquest pla de llatinitat porta la signatura de Francesc de Delàs i la data de 28 de març de 1791. El darrer paràgraf és significatiu de la voluntat de l'Ajuntament "Estas son las ordenanzas que ha considerado el Mui Ilustre Ayuntamiento dignar de ordenarse, y espera que el honor y zelo de los señores Preceptores proporcionaran su segura observancia con toda puntualidad y exactitud"(205).

Una nova referència d'una Pla d'estudis la trobo l'any 1804 quan l'Ajuntament acorda encomanar a mossèn Bartomeu Castelló "forme un plan de estudios para el adelantamiento de los muchachos"(206). Aquest mossèn que ha estar nomenat examinador i censor dels alumnes de llatinitat de la ciutat, el 15 de juliol 1805, lliura a l'Ajuntament un ofici reservat manifestant el deplorable estat que es troben les escoles de llatinitat. L'Ajuntament li dóna les gràcies perquè ha fet d'examinador dels alumnes i espera que "a fin de poder methodizar y arreglar las dichas escuelas en beneficio de la instrucción de la juventud se servirá igualmente presentarse en consultar sobre tan interesante asunto con los Comisionados que se nombren"(207). Dos dies més tard s'anomena el regidor Francesc Delàs i al senyor Ramon Vilar "para methodizar y arreglar un plan de enseñanza en las escuelas públicas de latinidad"(208). Cap altra referència hi ha en la documentació investigada sobre aquest

pla d'estudis, ni d'altres plans posteriors.

Referent als estudis del Col·legi Tridentí, gràcies al reglament de l'any 1770 conec l'ensenyament que reben els alumnes que hi van. Igual que uns anys - més tard els de la ciutat, els col·legials, la tarda - del dissabte "tendran un rato de lición y preguntas de la doctrina christiana y otro de lición y práctica sobre las Reglas de la buena crianza civil y christiana por el librito de ellas. Y en las vísperas de la comunión los maestros les tendran una plática instructiva y dispositiva para la digna y fructuosa recepción de los sacramentos"(209).

Els alumnes de l'aula primera de gramàtica estudien amb el Nebrija, una vegada estudiades les lliçons "se tendrá la práctica declinando nombres, conjugando verbos, preguntando las partes, géneros, genitivos, pretéritos y supinos, haciendo después algunas composiciones verbales, para enseñar así practicamente el uso y aplicación de las reglas a la obra"(210). Els estudiants de l'aula segona aprendran la sintaxi pel Torrella amb repàs del Nebrija, "y a más de eso se repetirá un rato por algun libro proporcionado como Kempis, Phedro y Epístolas selectas de Cicerón, construyendo lo repetido por las reglas a la gramática"(211).

Referent als alumnes de retòrica estudiaran - mitjançant el Soario, seguint després la poesia mitjançant l'Alvarez. Pràctics en aquests dos autors repetiran les oracions selectes de Ciceró, el matí, i textos - de Virgili a la tarda, els dissabtes matí treballaran textos de Marcial i la tarda part de l'Arts poètica d'Horaci. Una vegada acaba la lligó del dia el mestre explicarà la següent "en cuya explicación les hará ver el artificio oratorio y poético, las figuras, tropos y demás

lugares rethoricos o poéticos, con las gallardas y elevadas expresiones de que usa el autor, instruyéndoles juntamente en aquellos puntos de historia que se toquen y fábulas a que se aluda, por lo que será muy conveniente que toman alguna noticia sumaria de la Historia Romana y sepan las fábulas poéticas, dando de memoria una - todos los días"(212).

El pla d'estudis de la ciutat, amb un retard de vint anys, sobre aquest pla del col.legi Tridentí és pràcticament igual pel que fa als llibres que usen els alumnes. El pla de l'Ajuntament és més extens i detallat sempre, però, dins d'un mateix marc. Una diferència a subratllar és la subdivisió de l'aula primera i segona en tres i dues classes respectivament per una millor assimilació de continguts i progressió

3.6. ELS LOCALS. UBICACIÓ DELS ESTUDIS DE LLATINITAT.

L'ensenyament de llatinitat a càrrec de la ciutat s'imparteix en el mateix Ajuntament, "sirviéndose para los grammáticos de la capilla de el Ayuntamiento, en donde apenas caben, y para la retórica de una de las salas que tenían el destino para el despacho de la teca o depósito"(213). Com que s'hi està malament es síndic Personer de la ciutat presenta a l'Ajuntament un projecte per fer un edifici on hi hagi els estudis de primeres lletres, els de llatinitat i a més la casa pel mestre. Aquesta proposta es fa el mateix any d'iniciar-se els estudis de gramàtica i retòrica a la ciutat, 1772.

Les raons per aquest projecte són que "deve disponerse la aptitud del lugar para no enfriar el genio de los que han de acistir y de los padres que los han de enviar. Estos estudios, en quanto sea dable, deven ponerse en medio de la ciudad, como no incomoden, para que de este modo logran todos en la situación igual beneficio"- (214). A més és important que el local no sigui humit i que els alumnes i professors hi estiguin amples, "para que los maestros, sin atropellarse, puedan invigilar con todos sus discípulos"(215). Ràpidament s'inicia l'el.laboració d'informes. Les opinions, però, estan dividides

i les consultes s'allarguen, tant és això que els estudis que es volen edificar en la cruïlla entre el carrer dels ciutadans i el carrer del Carme (actual pujada de Sant Martí) tocant el convent dels carmelites, es queden en un mer projecte. Posteriorment aquesta casa es transformarà en un hostel, ja que, segons sembla, la ciutat no en tenia cap d'adient.

Per altra part en un text borrador de l'Ajuntament es diu "como en 30 octubre de 1773 propuso el Ayuntamiento a su alcalde maior don Joseph Ignasio de Castellví que podrian formarse dichas aulas en el segundo piso y sobre el teatro de las Comedias y costarse su construcción del alquiler o producto del mismo teatro y de la madera que se cortase de la deheza"(216), és a dir que els estudis de llatinitat continuen a l'edifici de l'Ajuntament. El mes de març de l'any 1779 el professor de retòrica, Felip Gelabert, es trasllada a una casa particular, ocupant la sala i part de la casa. Aquesta casa es coneguda per casa dels Hereus i és propietat del causídic Francesc Pla. No consta fins quan la utilitza. El cert és que el nou professor de retòrica, Ramon Coma, comença a ensenyar, l'any 1789, en l'aula del primer pis de la casa de la ciutat, passant després a l'habitació contigua a l'estudi de minyons del Pes de la Palla(217).

No tinc més notícia referent als locals on s'imparteix l'ensenyament de llatinitat fins el 13 de març de 1805, quan les aules (les del Pes de la Palla?) estan ocupades per l'exèrcit francès "de cuias resultas el maestro del aula primera de gramática enseña en la sala nombrada de la catorcena y el dicho Casellas enseñaba en la casa de su habitación"(218).

3.7. BIBLIOTECA.

Unit directament als estudis de llatinitat consta l'existència d'una biblioteca, les vicisituds de la qual he pogut conèixer mitjançant els documents - dels diversos arxius de la ciutat.

Una dada de l'existència d'una biblioteca és el document que notifica que "Magí Sola, escolar del referido colegio de sant Martí Sacosta de la compañía de Jesús, hizo donación a dicho colegio de quatro-cientas libras, queriendo que sus réditos se aplicaran por la libreria - del referido colegio o por otras necesidades de dicha libreria en su rédito anual 12 libras"(219). D'aquesta manera sabem l'existència d'una biblioteca en el col.legi dels jesuïtes.

Al cap de tres anys després de l'expulsió dels jesuïtes -el 1770- el síndic Personer de la ciutat senyor Pere Sala presenta a l'Ajuntament "el proyecto que ha formado para que la librería que tenían los regulares expulsos de la compañía de Jesús en el colegio de San Martín de esta ciudad (a la qual todavía no se ha dado aplicación) se destine y aplique al público beneficio de esta ciudad"(220). Des de l'expulsió dels jesuïtes la biblioteca està tancada sense que hi vagi ningú, amb el perill de "malbaratarse con el polvo". Tots els altres edificis jesuïtes ja han estat destinats.

Tractant-se d'una ciutat amb molts clergues -regulars i seculars- on hi ha tota classe d'estudis... el síndic Personer creu indispensable que la biblioteca s'obri, no només per ús d'eclesiàstics sinó que també se'n puguin beneficiar altres persones seglars "para poder, -los que quisiessen acudir a ella sin distinción de personas, dedicarse a la lectura de sus libros a horas regulares, encargándose a dicho fin al Ilustrísimo Señor Obispo de dicha ciudad destinase uno de los seminaristas(...), para que en las horas de mañana y tarde que se estimas--sen según el tiempo proporcionadas en todos los días del año concurriese a la misma librería a efecto de submi--nistrar lo que de ella se pidiese por los concurrentes, a mayor utilidad de estos"(221).

Les propostes del síndic Personer van més enllà. Es tracta de tenir la llibreria oberta matí i tarda i amb un seminarista que se'n cuida. Cal també destinar-hi els quatre-cents rals que té de renda anual. Una còpia de -tots els llibres que hi han, s'ha de guardar a l'arxiu municipal i una vegada l'any -com a mínim- aquest síndic ha de comprovar la situació real de la biblioteca.

Aquest projecte és aprovat per l'Ajuntament i s'acorda enviar-ho al Consejo de Castilla per tal de beneficiar "este público con la favorable resolución"(222). Al cap de set anys de presentada aquesta petició el secretari municipal fa constar en el manual d'acords "que se hizo entrega de la librería que fué de los regulares expulsos de la misma ciudad a favor de nuestro Ilustrísimo Señor Obispo"(223). El mateix document fa constar -entre les obligacions inherents al lliurament de la biblioteca- la de "tener en su custodia todos los libros existentes en dicha libreria y hazer aquella pública autilidad y beneficio del público".

De fet historiadors gironins posteriors diuen qu l'any 1775 el bisbe Lorenzana inaugurarà una important

biblioteca al seminari (224), considero aquesta notícia certa fins a cert punt. Ben segur que el bisbe Lorenzana -home culturalment inquiet- debí donar una forta embrancida a la biblioteca, el fons inicial de la qual era que tenien els jesuïtes. Més que crear-la, com diuen - els historiadors, diria que va millorar-la i potenciar-la.

L'any 1803 en els documents municipals consta que a la ciutat de Girona "sólo hai una biblioteca pública en el collegio tridentino"(225). En l'actualitat la biblioteca -enriquida i ampliada- pertany al seminari - que la manté oberta al públic. Personalment crec caldria dedicar més atenció a tot el material de llibres, opuscles, revistes que s'hi guarden. Un estudi sistemàtic i aprofundit podria proporcionar alguna nova aportació - com la que ocregué l'any 1975 amb la troballa del tom segon de les Instruccions per la ensenyança de minyons de mossèn Baldiri Reixac.

*****

Aquesta és, doncs, la situació global de l'ensenyament de llatinitat a la ciutat de Girona durant el segle divuit i primers anys del dinou. Un ensenyament que si en segles anteriors està en mans de l'Església, - ara aquesta en perd l'hegemonia. La documentació estudiada manifesta molt clarament l'afany de l'Ajuntament -després de l'expulsió dels jesuïtes- per aconseguir escoles de gramàtica, retòrica i poesia a càrrec de la ciutat.

De la mateixa manera que, pel que fa a les primeres lletres, els diputats i regidors demostren el seu interés amb la creació d'una escola gratuïta pels infants gironins, igualment els governants de la ciutat, interesats en millorar l'ensenyament de llatinitat, demanen, tot

seguit de l'expulsió dels jesuïtes, la creació interina d'una aula de llatinitat i, tot i que al seminari es fa ensenyament públic de llatinitat, aquest no paren fins aconseguir definitivament també dues càtedres de llatinitat per a la ciutat i a càrrec seu.

És indubtable l'interés de l'Ajuntament per tot el que respecte a l'ensenyament. La creació del càrrec de directors d'estudis, la confecció del Pla d'estudis de llatinitat, les diverses propostes econòmiques per millorar la instrucció dels professors ... són proves palpables d'aquesta preocupació del Consistori, encara que algunes vegades, no tots els seus membres comparteixen les mateixes propostes.

IV.L'ESTUDI GENERAL O UNIVERSITAT LITERÀRIA

Tot i que la història de l'Estudi General de Girona o Universitat Literària ja està fet (1), en aquesta investigació no pot faltar-hi un apartat sobre els estudis superiors a Girona. Estudis que en aquest segle XVIII tenen una vida molt breu, disset anys, ja que l'any 1717 el rei Felip V ordena el tancament dels Estudis Universitaris arreu del Principat i el seu trasllat a Cervera.

La lectura metòdica dels manuals d'acords municipals d'aquests disset anys (1700-171) fa que pugui aportar noves dades a la història de l'Estudi General, per exemple, la creació -l'any 1704- de la càtedra de teologia anomenada de ^{Moral} "Moral", així com em permer ampliar i completar la documentació fins ara existent.

4.1. PANORÀMICA GENERAL.

Quant a antiguitat l'Estudi General de Girona és el segon de Catalunya, després del de Lleida. Algunes dades de la seva història ens ajudaran a enmarcar l'època que estudia. El 9 de març de l'any 1446 Alfons IV de Catalunya-Aragó, atorga el privilegi reial facultant l'establiment de l'Estudi General a Girona. En l'Estudi s'hi poden concedir els graus de teologia, dret civil i canònic, filosofia moral i natural, medicina i les Arts liberals. Una vegada aconseguit el privilegi reial s'inicien les gestions per obtenir el privilegi papal. Diferents vicissituds, però, fan que es vagi retardant l'establiment de l'Estudi General. La primera pedra de l'Estudi no es posa fins l'any 1561. Els estudis comencen a l'edifici de les Àligues, a la plaça de Sant Domènec, l'any 1572. Han passat 126 anys des de l'atorgament del privilegi reial fins a l'inici real de l'ensenyament. L'Estudi General de Girona, doncs, no és realitat fins ben entrada la segona meitat del segle XVI. La butlla papal, confirmant el privilegi reial no s'aconsegueix fins l'any 1605, amb Pau V.

Les càtedres són subvencionades, sostingudes i ateses per la ciutat juntament amb el capítol dels canonges. Les dotacions econòmiques d'algun ciutadà i

d'algun canonge permeten que, amb el temps, s'ampliï i es millori l'edifici de l'Estudi.

L'època òptima de l'Estudi General és al segle XVII. "Va arribar un moment que funcionaven disset cadires on s'explicaven totes les facultats, amb aptitud de concedir tots els graus de les ciències que s'hi llegien: els de batxiller, la llicència i el doctorat; així com el mestratge en Arts" (2).

L'Estudi General de Girona evoluciona com els altres centres universitaris i té moments d'eufòria i altres èpoques de vida més discreta. Cal notar que en el cas de Girona i pel que fa als estudis de gramàtica troba una competència molt forta en els col·legis dels jesuïtes, i malgrat que guanya el plet contra aquests, cal reconèixer que li han guanyat una porció d'alumnes.

A començaments dels segle XVIII l'Estudi General funciona amb normalitat, sense l'esplendor del segle anterior. Periòdicament es convoquen oposicions per anar cobrint les diverses càtedres i catedrilles. La documentació consultada testimonia l'existència de càtedres de teologia, de filosofia i de gramàtica. A pesar de que totes les càtedres s'atorguen per un període determinat de temps (dos o tres anys, segons el tipus de càtedra), tinc constància documental que sovint s'han de convocar de nou abans d'expirar el termini previst per vacar la plaça, com veurem més tard, per diverses raons. El primer d'agost de 1704 es crea una nova càtedra de teologia anomenada d'"Honrat".

El 12 d'octubre de l'any següent -1705- la ciutat es lliura de manera pacífica a l'arxiduc Carles d'Àustria. És la Guerra de Successió. Els professors de l'Estudi General hi prenen part activa, segons es desprén del certificat lliurat a Josep Vaquer, que diu "de com a ocasió del siti que, en lo any mil set-cents y sis, lo --

enemich ab son exèrcit format posà en la capital de Barcelona, per esta ciutat se formaren tres diferents companyias compostas dels lectors, doctors y licenciados de la Universitat Literària de esta ciutat, y estas foren agregadas al regiment d'infanteria compost de naturals ab que serveix a la Magestat del Rey(...), de una de las quals fou anomenat alferes Joseph Vaquer, aleshores mestre de la aula segona de gramàtica..."(3).

Torroella afirma en el seu estudi que "en 1705 la Universitat tingué que suspendre ses tasques (...). - Aquesta suspensió de la ensenyansa motivada pels etzarts de la guerra durá al menys dos anys. Any 1710. Reanusa l'ensenyansa"(4).

El que passa és que en ocupar-se l'edifici de les Àligues per qüestions de la guerra, l'ensenyament es trasllada, canvia de lloc material. Amb les dades recollides no goso afirmar que se suprimeix l'ensenyament, durant aquest temps, a l'Estudi General.

A finals de l'any 1709 l'exèrcit abandona l'edifici de l'Estudi General. En el document municipal ordenant la neteja del local s'hi especifica què han fet els alumnes mentre l'edifici ha estat ocupat, diu "havent-se tingut de llegir en los dias de estudi en diferents parts de esta ciutat, dividits los lectors"(5). El document no especifica quins són els locals que fan servir de manera accidental.

Durant la seva estada a la ciutat (gener de 1710) l'arxiduc Carles III concedeix el títol de Reial a l'Estudi General. Un any més tard (gener de 1711) Girona cau en poder del rei borbó, després del setge del Duc de Noailles.

Per la meua part tinc dades que tant l'any 1705 com el 1706 es convoquen i s'atorguen les següents --

càtedres: any 1705 catedrilla de Filosofia(28 maig), una càtedra de filosofia per quatre anys(3 juny), una càtedra de filosofia per tres anys(4 juny), una altra càtedra de filosofia per un període de dos anys(6 juny), càtedra de teologia d'Adroer(20 desembre). L'any 1706 : càtedra de Filosofia(19 febrer), aula major de gramàtica(10 setembre), catedrilla de teologia(28 setembre), càtedra de filosofia(27 octubre). No crec, per tant, que sigui certa la categòrica afirmació de Torroella.

Durant el setge i posteriorment, l'Estudi General és usat com a caserna i la tasca docent continua provisionalment al convent de Sant Josep dels carmelites descalços. Un exemple de com la situació de guerra que viu la ciutat condiciona la vida universitària es troba en el document del secretari municipal quan, en explicar la visita que les autoritats fan a la Universitat -com és habitual cada any- diu, després d'anotar la llista dels assistents, "qui són los que actualment se troban vuy en dia en esta ciutat, per trobar-se los demás, a ocasió del present broqueo, absents d'esta ciutat, a vistas del que no se ha pogut deliberar cosa per lo útil de dita Universitat"(6).

Hi ha constància documental que l'edifici encara és ocupat pels soldats el 22 de novembre de 1713. Les classes continuen fent-se a la "llibreria" del monestir dels carmelites.

Pocs dies abans de caure Barcelona en mans de Felip V(11 de setembre de 1714), el Consell General de Girona decideix restablir "en lo modo i forma que es trobava el 1710" l'Estudi General, afegint-hi a més, les càtedres de Cànon i Medicina, per això disposa que es facin les obres necessàries. És clara la voluntat dels Jurats de continuar amb tota normalitat els estudis, després dels entrebancs ocasionats per la guerra. La Junta

d'Estudis de la ciutat, el 10 de setembre de 1714 decideix "que a l'estiu vinent se posen en edicte totas las caderas de dita Universitat que es llegian antes del dit siti y axeptat dels cursos de philosophia que se hauran de continuar, ço és la de primer y segon any"(7).

L'endemà d'aquesta decisió dels Jurats Gironins, capitula la ciutat de Barcelona. Un mes més tard es rep una carta del secretari de la Real Junta y Gobierno de Barcelona, notificant al Jurat de Girona que aquesta Junta "ha resuelto que los estudios de philosophía y facultad de theología de esta ciudad de Barcelona passen a augmentar el concurso de la Universidad Literaria de essa ciudad de Gerona, asta que se dé otra providencia sobre la continuación de la de Barcelona"(8). Per això cal que s'ampliïn les càtedres de teologia amb dues més i una més de filosofia. Quant a les càtedres de teologia "se destinará una, desde luego, para que sea de opinión suarística, suponiéndose que la que ha empassado este año lee de opinión thomística. Y para que se logre la ejecución quanto antes, lo participo a V.S. de orden de la dicha Real Junta para que si tuviere algo que representar sobre esta disposición lo haga con la mayor brevedad" (9). La carta va adreçada als senyors Jurats de la ciutat de Girona.

La resposta d'aquests permet saber la situació acadèmica de l'Estudi General a començaments de curs 1714-15. Contesten al secretari de la Reial Junta que "en est any se haia añadida una cadira de teologia y altre de philosophia que han començat a llegir, essent sinch las matèrias se llegexen de theologia, ço és, per quatre catedràtics y un catredillayre, y ab altre catedrillas que comensarà lo any vinent se llegiran sis matèrias de theologia. Y són tres las caderas de philosophia que actualment se llegexen en esta Universitat, comensant-se

en cade any un curs de opinió tomística, perquè en esta ciutat se han acostumat llegir, u actualment se llegexen en las aulas del col·legi de la Companyia de Jesú, una matèria de theologia y dos càtedras de philosophia de la opinió suarística, la una de las quals ha comensat lo - nou curs en est any. Suplicam a V.M. sie servit posar es ta nostra representació en noticia de dita Molt Il·lus-- tre Real Junta que és quant nos affereix noticiar del qe tenim obrat, desitjosos de lograr al fi de la educació que tant condueix al bé comú y particular. La Divina - guarde a V.M. = Girona, octubre trenta-hu de mil set-- cents y catorse.

Per tant a l'any 1714 la ciutat té en actiu - quatre càtedres i una catedrilla de teologia, a més de tres càtedres de filosofia. Per altra part, està previs ta una nova catedrilla de teologia.

Sé d'una resposta de la Real Junta que malau radament no he trobat, amb la qual estan d'acord els mem bres de la Junta d'Estudis de la ciutat (10). El curs - continua amb normalitat, en començar el nou curs acadè mic 1715-16 es produeixen les substitucions de les càte dres vacants per defunció i renúncia (11).

Una relació datada a 24 de novembre de 1716 - amb els oficis que hi ha a la ciutat, permet saber la - realitat concreta de l'Estudi General. En aquesta rela ció es parla dels sous dels catedràtics, de la feina qe fan i de la durada de cada càtedra. Pel que ara ens in teressa, deixo constància que, en aquesta data, hi ha - els següents càrrecs i càtedres: rector, vice-rector, ca tedràtics de teologia de les càtedres de prima, vespres i teologia; tres catedràtics de filosofia, un de retòri ca i poesia i dos catedràtics de gramàtica (aula primera i aula segona).

El 14 d'octubre de l'any 1717 una Reial Cèdula comunica al Capità General de Catalunya, Marquès de -

Castel Rodrigo, la supressió de les Universitats de Barcelona, Lleida i Girona, "y otra qual quiera que haya en ese Prinzipado, y que en ninguna de ellas, des de la publicación del referido Decreto, se pueda haver conferido ni conferir grado literário de bachiller, maestro, licenciado o doctor, ni exercer otro acto alguno de universidad" (12). La meitat de les rendes de l'Estudi General s'han de lliurar a Cervera, mentre que l'altra meitat es destina a pagar l'ensenyament de gramàtica i retòrica que, a la ciutat, anirà a càrrec dels jesuïtes.

Posteriorment al tancament de l'Estudi General en els manuals d'acord municipal hi consta el lliurament de l'arca de l'Estudi General a la Universitat de Cervera. Aquesta arca conté el material de la Universitat. He trobat la llista d'aquest material, però té un escàs valor pel nostre estudi, ja que només es tracta d'una relació de material: roba i altres estris, no hi he trobat cap relació ni de llibres ni altres documents que ens podrien ajudar a calibrar el nivell d'ensenyament de l'Estudi General.

El governador de la ciutat ordena el 9 de novembre de 1722 "ponerse en la antigua Universidad Literária desta ciudad el almalazen de armas" (13). Trist final!

4.2. MAGISTERI.

42.1. ACCÈS: CÀTEDRES I OPOSICIONS.

Jaume Sobrequés diu que "després d'una experiència de nomenament directe pels jurats, que s'acabà ja el 1579, es passà a seleccionar al professorat amb el sistema d'oposició. (...). Al segle XVII, hom no conexia el sistema de càtedres vitalícies; el contracte no solia durar mai més de tres anys, si bé no era prohibit que un catedràtic fos nomenat, de nou, durant més d'un termini" (14).

De fet la major part dels documents existents en l'arxiu municipal referents a l'espai de temps que va des de l'any 1700 al 1717 fan referència a concursos d'oposició per ocupar càtedres vacants. Quant a la teologia, cal distingir dos tipus de càtedres, les càtedres pròpiament dites i les anomenades catedrilles, que són dues places per ensenyar teologia creades pels Jurats - l'any 1680 i 1683, els professors de les quals no tenen sou ni cap mena de dotació, i com a compensació se'ls hi expedeix gratuïtament el títol de doctor o de batxiller. Així el 20 de maig del 1700 es donen els punts per la catedrilla de teologia (15) i l'endemà es lliura la plaça al guanyador. N'hi ha bastants casos durant el període estudiat (16).

Referent a l'ensenyament de la teologia, durant el temps que és obert i en funcionament l'Estudi General, hi ha 6 càtedres diferents: la de prima, de vespres, l'escolàstica de Tomàs, la de Pasqual, d'Adroer i una de nova creació: la d'Honrat. A excepció de la darrera, totes les anterior ja hi eren en anys anterior.

Les càtedres que porten un nom propi, llevat de la de Tomàs, porten el nom del canonge que les va crear i dotar, així la càtedra anomenada de Pasqual, va ser creada pel doctor Francesc Pasqual l'any 1605. El dia de la seva mort, 23 de setembre de 1619, era canonge de la catedral i abans havia estat capellà major de la col·legiata de Sant Feliu (17). Extingida la Universitat de Girona es compleix la voluntat del canonge Pasqual que mana que les 60 lliures de la càtedra "fossen divididas entre la obra, hospital y capellá major de Sant Feliu" (18).

Quant a la càtedra de teologia anomenada d'Adroer, fou fundada l'any 1615 pel doctor Antoni Adroer i Batlla, quan era professor de l'Estudi General. Aquest professor va doctorar-se en teologia a la Universitat de Pisa l'any 1597, fou nomenat canonge l'any 1624 i mor l'any següent 1625 (19).

Aquestes càtedres són creades pràcticament totes el segle XVII llevat de l'anomenada "càtedra d'Honrat" que és creada l'any 1704. Es tracta d'una càtedra de teologia escolàstica d'opinió tomística (no oblidem que també s'ensenyava el corrent suarista). El seu creador i dotador és el canonge Joan Honrat, professor de l'Estudi General i que abans era professor del col·legi Tridentí (20). El professor guanyador d'aquesta càtedra la tindrà per un període de tres anys i cobrarà anualment 60 lliures barceloneses dels rèdits de la fundació

Cal interpretar el fet de la creació de la càtedra com la demostració d'una activitat intel·lectual notable en l'Estudi General. Faig constar que aquesta dada és nova, i que no consta en cap dels treballs i publicacions sobre la història de l'Estudi General. Les càtedres anomenades de Prima i de Vespres són les que s'expliquen a primera hora del matí i de la tarda respectivament.

Les dues catedrilles (anomenades vella i nova) són d'ensenyament elemental i estan destinades a iniciar en els estudis teològics a tots aquells que volen seguir la carrera eclesiàstica.

A més de les càtedres i catedrilles de teologia, hi ha càtedres de filosofia i de gramàtica. La norma de convocar oposicions d'una manera periòdica sovint és vulnerada degut al fet que una part dels professors són capellans i han de deixar la docència per anar a viure a la parròquia, deixant l'ensenyament a mig curs o a final de curs, però sense haver complert tots els anys de docència estipulats en el contracte. Ho veurem en parlar del professorat.

Quant a les oposicions, els Jurats de la ciutat, a proposta de responsables de l'Estudi General, ordenen que totes les oposicions es facin el primer dia de juny (21).

Pràcticament el cerimonial dels exercicis d'oposicions és com el que ja hem vist de les classes de llatinitat. Després d'haver-se fet la convocatòria arreu de Catalunya, el dia de començar l'oposició, compareixen els opositors davant dels Jurats de la ciutat, de la Junta d'Estudis i dels principals càrrecs de l'Estudi General. El rector de la Universitat els hi dóna els punts que varien segons la càtedra a la que opositen. Per exemple als opositors a la càtedra de filosofia, l'any 1705

els hi assenyalen "primum punctum ex capite nono libri secundi Aristotelis quod incipit "necessitas autem". Secundum punctum desumptum ex capite quinto quod incipit "quoriam autem". Tertium punctum ex capite primo libri primi de Cælo quod incipit "ratura quidem ratio" (22), als opositors a la càtedra de teologia de vespres de l'any 1700 se'ls hi marquen els següents punts: "Primum punctum. Distinctio trigessima libri primi, quæ incipit "sunt enim quidem". Secundum punctum. Distinctio quarta libri secundi, que incipit "Post prædicta consideratur". Tertium punctum. Distinctio decima septima libri quanti quæ incipit "Hic oritur quæstio multiplex..." (23).

Una vegada assenyalat el tema tenen un temps limitat per a preparar-lo i l'endemà han d'explicar-lo públicament. El tribunal estarà format -per sorteig- pels doctors i batxillers que hi assisteixen. Gràcies a les llistes de tots els votants podem saber que en les votacions que a més del clergat secular hi participen membres destacats del clergat regular p.e. el prior del convent de Sant Domènec, el pare guardià dels caputxins, el prior dels agustins, el pare guardià del convent de Sant Francesc ... (24). Aquestes són les persones que, per votació, designen qui ha d'ocupar la càtedra i qui és la que obté el major nombre de vots.

Quan el nou catedràtic pren possessió jura observar fidelitat als Estatus de la Universitat i -els -professors del teologia- prometen, a més, no predicar durant la quaresma sense permís dels Jurats de la ciutat (25).

Segons consta en els Estatuts de l'any 1685(26) per accedir a les càtedres de teologia els opositors -han de ser -com a mínim- batxillers en teologia; i els que volen obtenir les càtedres de filosofia i gramàtica, han de ser graduats de batxiller de filosofia. Els -

catedràtics de gramàtica no tenen l'obligació de gradu ar-se de doctor.

Les convocatòries periòdiques a les diverses places vacants es veuen condicionades -en els anys que estudio- pel fet de vacar les càtedres més sovint del previst per la marxa del professor.

42.2. SOUS I FINANÇAMENT.

El Reial Decret ordenant el tancament de les universitats catalanes diu que "las rentas que gozavan los cathedráticos de la Universidad de Gerona, componen la summa de ochocientas libras que se han cobrado de los fondos del Común de aquella ciudad" (27). Una especificació més detallada d'aquesta quantitat es troba en un document de l'any 1716. El rector cobra anualment 6 lliures, el vicerector 30, el catedràtic de la prima de teologia 80, el de vespres 60 lliures, el catedràtic de l'altra càtedra de teologia (no especifica més) cobra 30 lliures any. Els tres catedràtics de filosofia cobren anualment, cada un, 80 lliures, el catedràtic de retòrica i poesia 120 lliures, el de gramàtica (aula segona) 116 lliures l'any i el de l'aula primera 100 lliures anuals. El sou de l'agutzil/porter és de 44 lliures cada any (28).

Referent al sou del porter, tinc constància - que periòdicament la Junta d'Estudis li concedeix altres gratificacions. En els Estatuts de l'any 1685 es determina que el seu sou anual és de 30 lliures ultra els *emolument*s, que té sobre els graus, conclusions i altres venturés.

No extranyi que el seu sou aparegui superior al d'algun càtedra. Els catedràtics, beneficiats i canonges, tenen altres fonts d'ingressos.

Per altra part en l'esmentat Estatut s'estipula que els professors que no compleixin amb les seves obligacions seran sancionats econòmicament.

Aquesta relació no varia molt de la que exposa J.Bta.Torroella en el seu estudi i que data de finals del segle XVII; els professors cobraven les següents quantitats:

Catedràtic	aula major	gramàtica	120	lliures
"	"	segona gramàtica	110	"
"	"	prima gramàtica	100	"
"	"	primera filosofia	80	"
"	"	segona filosofia	80	"
"	"	tercera filosofia	80	"
"	"	prima teologia	80	"
"	"	de Adroer teologia	30	"
"	"	vespres teologia	60	"
"	"	expositiva teologia	50	"
"	"	de Pasqual teologia	60	"
TOTAL...(s.c)			856	lliures"(29)

Aquests són els sous dels professors. En termes general hom pot afirmar que l'Estudi General de Girona es sosté amb les aportacions del Municipi, del Cabildo de la Catedral, de la Pia Almoina i d'alguns particulars que fan una fundació amb les rendes de la qual es paga una càtedra, tal com hem vist que han fet els canonges Pasqual, Adroer i Honrat.

Durant aquests últims disset anys hi ha dificultats econòmiques. No oblidem que la ciutat viu en estat semi-permanent de guerra i l'economia municipal se'n resent, repercutint en l'ensenyament, Així consta, per

exemple que el març de l'any 1711 "a ocasió de trobar-se esta ciutat tan faltada de medis per pagar los salaris y sie particular lo dany tant conciderable de no llegir-se, per lo menos, las dos aulas primera y segona de la grammàtica (...) és bé se fasse algun esforç que per lo me--nos se llegescan estas dos aulas" (30).

42.3, CÀRRECS I PROFESSORAT.

La última relació amb els càrrecs, funcions i sous de l'Estudi General és en un document de l'any 1716. Encara que molt esquemàtic és un document - que ens permet conèixer els diversos càrrecs que hi ha a la Universitat i la seva feina. Deixo constància que tots els professors de les diferents matèries són clergues, i bona part d'ells amb dignitat eclesiàstica de canonge o beneficiat. Vegem la relació de càrrecs.

El Rector, és triat per la Junta d'Estudis, és vitalici. La seva tasca consisteix en cuidar del govern de l'Estudi General. Cobra la quantitat simbòlica de sis lliures anuals.

El Vice-rector, també és escollit per la Junta, per un període de tres anys. La seva feina és "procurar la quietud y estudio de los estudiantes y gober--nar la Universidad en ausencia del Rector"(31).

Tots els càrrecs i funcions que segueisen hi són per període de tres anys i s'atorguen per oposició. Dels tres catedràtics de teologia (prima, vespres i un

que no especifica) només sé que cada un d'ells "leye y haze lo demás tocante a su cargo"(32). Els tres professors de filosofia, a més de tot l'especificat pels altres professors, consta que ensenyen quatre hores al dia, igualment fan els catedràtics de l'aula de retòrica i els de l'aula primera i segona de gramàtica.

Quant al càrrec de "Verguero" és vitalici, el nomena el Consell de la Ciutat i la seva feina és cuidar de tot el que faci falta a l'Estudi General. Se li exigeix que sigui natural de Catalunya i resident a la ciutat. Té casa gratis en l'Estudi General. Per altra part el càrrec de secretari de l'Estudi General és exercit per la mateixa persona que ho és del Consell de la Ciutat.

Referent al professorat constato en aquest breu espai de temps la mort de tres professors durant el curs (Narcís Julià, professor de gramàtica, l'any 1705; Miquel Batlló, catedràtic de teologia, el mateix any i Baldiri Prats, l'any 1706, també catedràtic de teologia). Aquest fet no l'he trobat pràcticament en els altres nivells d'estudi de la ciutat, ni a les escoles de llatinitat ni a les de primeres lletres, és indicatiu d'un professorat d'edat avançada.

Un altre fet peculiar dels professors de l'Estudi General és el de renunciar a la càtedra sense haver complert el termini estipulat. Llevat del cas d'un professor de filosofia que, l'any 1712, renuncia per raons de salut, tots els altres casos es tracta de renunciacions de professors que com que són capellans obtenen una parròquia i han d'anar-hi a residir, abandonant la càtedra a mig curs o acabant el curs, però no continuant tot hi haver-se compromès per un termini més llarg de temps. Les situacions d'aquesta mena són nombroses :

el 4 de maig de 1705 queden vacants dues càtedres de filosofia; el 6 de juny de 1707, una càtedra de filosofia; el 7 de febrer de 1710, una càtedra de teologia escolàstica i una de filosofia; el 4 de setembre de 1711, una altra càtedra de teologia; el 30 de juliol de 1712, vaca la càtedra de teologia d'Adroer; el 22 de juliol de 1713 una càtedra de filosofia; el 7 d'octubre de 1715, la càtedra de teologia de vespres.

La gran majoria de professors, són capellans del bisbat: beneficiats i canonges. De totes maneres també se d'un parell de religiosos dels convents de la ciutat que ensenyen a l'Estudi General, és el cas del dominic Francesc Padrés que l'any 1714 obté la càtedra de teologia d'Adroer, i de Fra Tomàs Guitart al què l'any 1716 se li atorga la cadira de filosofia. En el concurs oposició a la càtedra de filosofia del 7 de juliol de 1714 hi participa, sense obtenir-la, el pare lector del convent de la Mercè Fra Fèlix Bora.

4.3. L'ENSENYAMENT.

43.1. PROGRAMES.

Segons J.B.Torroella(33) quan l'Estudi General funciona normalment els estudis que s'hi - imparteixen són:

Teologia.

- Aula prima: 7 a 8 - lliçó de teologia escolàstica.
Summa de Sant Tomàs-Repetició i lectura.
- Aula expositiva: 8 a 9 - Sagrada Escripura-Lectura i explicació.
- Aula d'Adroer: 9 a 10 - Lectura, explicació i exercici.
- Aula de Vespres: 2 a 3 - Teologia moral-Lliçó i exercicis.
- Aula de Pasqual: 3 a 4 - Escolàstica i prespectiva-Lectura i exercicis.
- Catedrilla vella: 10 a 11 - Principis elementals d'escolàstica.
- Catedrilla nova: 4 a 5 - Principis elementals del doctor angèlic.

A més cada dia hi ha conferències entre els - llicenciats i els catedrillaires en hores que no hi ha classe i a la tarda dels dijous, lectura de conclus--- sions pels lectors o catedràtics.

No oblidem, però que aquest esquema general es redueix bastant el s.XVIII degut a la situació bèl·lica que de manera intermitent afecta el Principat en general i a la ciutat particularment.

Filosofia.

El primer any s'explica tot el compendi de l'as signatura, després s'ensenyan els proemis de lògica, les institucions de Porfiri i la Lògica de Aristòtil.

Entre el segon i tercer any estudien els següents tractats d'Aristòtil: De Physica, de Anima, de Metheoris, de Cælo, de Generatione et corruptione.

Gramàtica.

Els estudiants de l'aula menor passen el Nebrija, el llibre primer, practicant concordàncies, declinacions i conjugacions, també fan comparació i anàlisi de regles. El Nebrija l'han de passar tres vegades cada any.

Els alumnes de l'aula segona estudien la sintaxi amb l'Erasme, fent exercicis i pràctiques. Fan pràctiques de declinació i de conjugació amb el text de les Epístoles de Ciceró. Els exercicis consisteixen en l'estudi dels preceptes gramaticals, construcció, formació i examen de les parts de l'oració i de parlar en llatí.

Els alumnes de la tercera aula estudien el llibre cinquè de Nebrija "De quantitate syllabarum", fent-ne exercicis. Llegeixen, també, Virgili, Ciceró, Erasme..., practicant la composició de versos i la oratòria. El llibre de Nebrija s'ha de passar dues vegades l'any.

En el recinte de l'Estudi General és obligació parlar llatí, d'aquesta manera se'n facilita l'aprenentatge. A més cada aula dedica el dissabte a fer un repàs general del que han estudiat durant la setmana.

Tot i que en algun temps s'ensenya a l'Estudi General Medicina i Dret i Canons, no hi ha cap constància documental de que sigui així en aquests disset anys darrers.

43.2. HORARI.

No tots els "departaments" de l'Estudi General fan el mateix horari. A teologia es comença - l'aula prima a les 7 del matí i s'acaba a les 11 amb la catedrilla vella. A la tarda les classes comencen a les 2 amb l'aula de vespres i acaben a les 5 amb la catedrilla nova. Cada classe dura una hora.

Referent als professors de filosofia el reglament de l'any 1685 diu "dits cathedràtics tenen obligació de llegir quiscum die; so és: la matinada, dos hores y altres dos hores a la tarda, fent pràctica, llegint i explicant la llissó" (34). Segons Torroella aquestes dues hores són de 7 a 9 del matí i de 2 a 4 de la tarda. A l'hivern, igual que fan en les altres escoles, l'horari varia de 8 a 10 el matí. L'horari de la tarda, no es modifica.

Quant a l'horari dels gramàtics és el mateix que el dels filòsofs.

43.3. FESTIUS I VACANCES.

Són nombroses les festes que fan els estudiants de l'Estudi General, sobretot per Nadal i Carnestoltes, tant és així que els Estatus de l'any 1685 diuen que aquestes festes "ne redunda a la dita Universitat y estudiants de ella notable dany". És per això que s'estableix un nou calendari: el curs comença el - nou de setembre pels gramàtics i filòsofs, mentre que -

els teòlegs comencen el cinc d'octubre. Els estudiants de teologia acaben el set de desembre, els de filosofia el tretze i els de gramàtica el dia vint-i-un. El segon trimestre l'inicien tots plegats el mateix dia, l'endemà de la festa de Reis, fins a la vigília del dijous - gras, després del Carnestoltes reprenen el segon dia de quaresma fins a la vigília del diumenge de rams. El tercer trimestre comença per a tots el mateix dia, el di-- lluns passat al diumenge anomenat de "pasquetes", acabant els teòlegs el primer dia de juny, els filòsofs la vigília de Sant Joan i els gramàtics el deu de juliol.

A més d'aquestes festes, els alumnes de l'Estudi General fan totes les festes manades per l'Esglè-- sia, els quatre sants màrtirs i sant Lluç -que és el pa-- tró de l'Estudi General-, igual que els estudiants de - les escoles de llatinitat.

43.4. CONFLICTES.

Les situacions conflictives en les què participen els alumnes de l'Estudi General són constants i tenses, sobretot podem dir que entre ells i els estudiants del jesuïtes hi ha pugna permanent, inclús Torre lla parla de ferits per arma de foc. En el curt espai - dels disset anys (1700-1717) hi ha constància -en els - documents municipals- de quatre conflictes, és a dir, - més que els que han tingut les escoles de llatinitat i les de primeres lletres durant tot el segle.

El primer conflicte és motivat per les paraules difamatòries que uns llicenciats diuen a unes senyores que passaven per la Rambla del Estudis. A partir d'aquest fet la situació es complica en sortir en defensa de les senyores el vicerector doctor Joan Sicars. Fins i tot ha de prendre part en l'assumpte el bisbe de la diòcesi.

El fet més greu esdevé el mes d'octubre de l'any 1707. Un estudiant mor a causa dels cops de rocs rebuts dels seus companys. A la Junta d'Estudis del 25 d'octubre s'informa de "la mort que lo die... del corrent succehí de unas pedradas, que en la tarda de aquell dia hi hagué en la Universitat dels Estudis Generals de Philosophia. Y fouch dita mort de ... qui actualment es tave argumentant en dita Rambla, licenciado, bon estudiant y de virtut y bons costums"(35). Evidentment la Junta d'Estudis demana que es castigui als culpables i que s'aturin aquests desordres.

Un any més tard, la submissió de l'estudiant de segon curs de filosofia, Josep Buscarons, que ha estat agafat amb ocasió dels conflictes suscitats a la Rambla de la Universitat (36). L'any 1709 torna a suscitar-se un conflicte entre els estudiants per la qüestió de la preeminència en la processó de la festa de Sant Tomàs. L'afer deu ser greu ja que la Junta d'Estudis després de les oportunes investigacions delibera que "attès toca la precedència als agruats, y la poca rahó assisteix als dits teòlegs y lo quant poden haver de linqvit, que se castiguen als delinqvents desterrant-se aquells de la Universitat"

4.4. L'ALUMNAT.

Referent a l'alumnat són molt escases les notícies aportades per la documentació municipal. Només es parla d'ells -i encara són casos particulars- quan hi ha algun conflicte. No és possible -a través de les dades investigades- saber si són molts o pocs, quants n'hi ha a cada classe, d'on procedeixen... De totes maneres pel que diu Torroella sembla se que l'any 1686 són més de quatre-cents (38).

Pel que respecte a l'ingrés a l'Estudi General els Estatus, ja esmentats, de l'any 1685, ordenen que -tot aquell que vol estudiar a la Universitat Literària ha de ser examinat prèviament a fi de garantir el suficient nivell d'estudis.

En aquest apartat podem preguntar-nos a on van continuar els estudis els universitaris gironins. A Cervera?, en altres Universitats?. El 23 de setembre de l'any 1718 Felip V prohibeix als catalans sortir a graduar-se fora de les universitats d'Espanya sense permís. Ferran VII repeteix la prohibició el 12 d'agost de 1746. Com s'ha d'interpretar aquesta nova prohibició?. Si els estudiants catalans no surten a fora, no cal prohibir-ho, per tant podem deduir que, al menys alguns marxaven a estudiar a França. Aquesta és l'opinió de Mossén Rey, ^{veia} estudiós de la Il.lustració Catalana que diu que l'anada a Cervera és rebutjada per molts catalans, de manera especial els de la tendència jausenista "Barcelonins o gironins preferien marxar a estudiar a França: Tolosa -

i Montpeller sobretot. I encara que les lleis protegissin Cervera, coneixem casos que solien esquivar-les, d'una manera o d'una altra: per exemple fent convalidar estudis forans per una universitat "fàcil" com la d'Osca⁽³⁹⁾. Un estudi dels estudiants de les universitats franceses més properes a Espanya, en aquesta època: Tolosa, Montpeller, Perpinyà ... ben segur que aportaria noves dades sobre aquesta qüestió.

4.5. UBICACIÓ DE L'ESTUDI GENERAL.

L'Estudi General o Universitat Literària està ubicada a l'edifici anomenat "Les Àligues", edifici que comença a bastir-se l'any 1561 i en el què l'any 1572 ja s'hi imparteix part de l'ensenyament. En l'actualitat únicament se'n conserva la façana principal i part de la capella anomenada de Sant Lluç. En aquesta façana hi ha la porta dovellada i el frontó amb l'escut reial dels Àustries, obra d'Onofre Enric.

Durant aquest disset darrers anys i degut a la situació de guerra que sovint viu la ciutat, l'edifici de les Àligues és utilitzat com a caserna i els estudis es traslladen al convent de Sant Josep dels carmelites descalços, situat no tant a prop de les muralles, a la plaça de Sant Josep.

Una vegada extingida la Universitat l'edifici queda en poder de l'exèrcit. L'any 1797 encara serveix de magatzem de palla a pesar de les moltes peticions que de manera periòdica fa l'Ajuntament per tal de recuperar-lo. Un projecte de convertir-lo en presó municipal no reeix. Recupera les funcions docents en el període 1870-1874 quan es crea la Universitat Lliure. Els estudiosos de l'arquitectura gironina el consideren l'edifici més important de la ciutat del segle XVI (40).

4.6. TANCAMENT DE L'ESTUDI GENERAL I TRASPÀS DELS BENS.

Una vegada caiguda la capital del Principat en poder del rei borbó i tancada la seva universitat, ràpidament es comencen les gestions per unificar tots els estudis universitaris a Cervera, a pesar de l'interés demostrat per Lleida (41). La repressió política i cultural arriba a l'Estudi gironí. L'octubre de l'any 1717, es publica l'ordre de Felip V ordenant el tancament de totes les universitats existents al Principat "Manda absolutamente queden extintas así la dicha Universidad de Gerona, como las de Lérida y Barcelona y otra cualquiera en aquel Prinzipado" (42). El document porta data de 11 de maig i la còpia d'aquest text es guarda en l'arxiu municipal amb els acords presos el dia 30 d'octubre. Aquesta diferència de més de mig any entre una i altra data, té una explicació: la còpia adreçada a Girona és enviada des de Barcelona pel Marquès de Castel Rodrigo el 26 d'octubre. De fet en aquest lapse de temps encara es convoquen oposicions -1 de juny- a les càtedres de teologia de Adroer i de Pasqual, així com una càtedra de filosofia i a l'aula segona de gramàtica.

Mentrestant el rei ha publicat el decret d'e-reacció de la Real Universidad de Cervera "Por quanto -

las turbaciones passadas del Principado de Cataluña obligaron mi providencia a mandar se cerrassen todas sus Universidades, por haver los que concurrían en ellas fomentado muchas inquietudes (43)... Y teniendo muy presente mi gratitud, quanto he debido al amor y constante lealtad de la fidelíssima Ciudad de Cervera, en todo el tiempo que ocuparon enemigos aquel Principado, como acostumbrada a mantener siempre firme la fee prometida a sus soberanos: Y siendo sano su temperamento y proporcionada su situación, no siendo plaza de armas, donde los militares suelen turbar la quietud de sus estudios, la he elegido para Theatro Literario, unico y singular de aquel Principado, a cuyo fin he mandado hazer diseño y planta de un magestuoso edificio a proposición de la idea formada de esta Universidad" (44).

Dotze dies després d'haver arribat la notificació del tancament de l'Estudi General i en compliment dels designis reials es fa el lliurament -davant notari de l'Arca de la Universitat Literària "Sepan quantos esta carta pública vieren y leyeren, como los Muy Illustres Señores Joan de Ciurana, doctor en medicina, Jayme Miró, Narciso Vidal y Joan Bautista Prats, Jurados de la presente ciudad de Gerona, en dicho nombre de su grado y cierta sciencia han confesado y reconocido al Muy Illustre Señor Narciso de Font y Llobregat, en ambos derechos doctor, canónigo de la Iglesia Cathedral de esta ciudad, rector que ha sido de la Universidad Literaria de dicha ciudad, presente, que por ocasión de haverse extinguido de orden de la Magestad del Rey Nuestro Señor (que Dios guarde) dicha Universidad, los ha entregado en presencia de Mi Notario y Secretario y de los testigos baxo escritos, un arca de dicha Universidad con su cerradura y llave"(45). Lamentablement tota la relació amb el material contingut dins l'arca és d'escàs valor pel nostre

treball ja que es tracta únicament de les peces de roba dels catedràtics i altres coses per l'estil.

Durant els anys que segueixen en l'arxiu municipal hi ha correspondència entre la ciutat de Girona i el corregidor de Cervera, així com amb el tesorer d'aquella universitat, sobre el lliurament del material de l'Estudi General. Encara que en l'extracte dels manuals d'acords diverses vegades hi consta l'expressió "alajas y papeles de esta antigua Universidad literaria,... entrega de los libros de esta antigua Universidad literaria..., haberse ya entregado los libros y demás papeles de esta antigua Universidad literaria...", no he trobat cap relació de llibres o altre material escrit que ens pugui ajudar a conèixer com és la biblioteca de l'Estudi General.

V. ALTRES ESTUDIS A LA CIUTAT

5. ALTRES ENSENYAMENTS A LA CIUTAT

A més dels estudis que acabo d'exposar, a la ciutat es creen altres centres d'ensenyament durant aquest segle. Ensenyaments de caire tècnic: dibuix i nàutica. D'aquestes dues escoles creades de nou, una té una existència brevíssima -l'Escola de Nàutica-, l'altra -l'Escola de Dibuix- encare funciona en l'actualitat amb les degudes adaptacions i modificacions. A l'Hospici, del que parlo també en aquest capítol, si ensenyen les primeres lletres als hospicians i també se'ls ensinistra per treballar en la fàbrica tèxtil que hi ha en el mateix edifici.

5.1. L'ESCOLA DE DIBUIX

51.1. CREACIÓ

Abans de la ~~creació~~ creació oficial de l'Escola de Dibuix, l'any 1790, sé de l'existència de classes de dibuix a Girona l'any 1782, l'Ajuntament ha acceptat l'oferiment fet l'any anterior (1781) per Joan Estevanell i Josep Barnoia per ensenyar dibuix gratis - durant un any si se'ls hi proporciona un local adient i el material necessari (1). Ha fet edificar una sala al costat del local de les escoles de primeres lletres. El 10 de juny de 1782 el diputat Josep Font presenta els

comptes de les obres i reparacions que s'han fet a l'escola i les despeses que hi ha hagut per a "formación de la sala de dibuxo" (2), la sala està acabada del tot el mes d'agost de 1782.

Seguidament es crida als dos futurs professors de dibuís demanant-los-hi la relació de tot el material que necessiten i una previsió de les despeses que pot -suposar el manteniment anual de la sala.

Fins ara tots aquells que volen aprendre dibuix ho fan en els diversos gremis que hi ha a la ciutat al costat dels mestres que cada un d'aquest té. Quan es crea de manera oficial l'escola de dibuix a la ciutat, els gremis continuen amb l'ensenyament però a poc a poc van portant els seus aprenents -amb algunes reticències- a l'escola de la ciutat.

L'any 1785 l'Ajuntament sol·licita formalment al Rei, a través del Compte de Floridablanca, permís per poder dedicar 200 lliures dels fons dels Propis de la ciutat per a la creació d'una Escola de Dibuix, ja que el Síndic Personer ha fet notar "la gran falta que se experimentava en esta ciudad de una Escuela de Dibuxo, de que provenía el poco adelantamiento en las Artes por carecer de principios los que las profesan" (3).

L'Ajuntament considera que en l'actual situació no pot sortir dels gremis de la ciutat ni un bon argenter, escultor, pintor, arquitecte ... perquè no es donen mes bases sòlides de dibuix en els diferents gremis, per això considera que serà molt beneficiós a la ciutat l'existència d'una escola de dibuix.

S'inicien doncs, les consultes i negociacions. La proposta de la ciutat al Real Consejo és clara: l'escola de dibuix estarà oberta a totes les persones, de qualsevol l'asse i ofici, que vulguin aprendre i dedicar-se a aquest noble art.

El 31 d'octubre de 1788 l'Ajuntament anomena els comissaris que portan directament les negociacions per l'establiment de l'Escola, són els diputats Pere - Màrtir Gambert i Ramon Vilar i els regidors Antoni Albertí, Francesc de Delàs i Francesc Martí (4). El primer de febrer del 1790 es proposa a Joan Carles Panyó, fins ara director de l'escola de dibuix d'Olot, per mestre de dibuix de la futura escola de Girona. Aquest accepta la proposta i és requerit perquè vingui quan més aviat millor. El setze d'abril del mateix any és anomenat director de l'Escola de Dibuix (5). Dos dies més tard és fa la inauguració oficial de l'Escola amb tota solemnitat i amb assistència del ple Ajuntament, així com la del bisbe Lorenzana que ha tingut un paper fonamental en tot el procés de creació de l'Escola. En tots els documents oficial, inclús en els cartells públics - anunciant la creació de l'Escola hi consta que aquesta "se ha construido a expensas de la liberalidad y beneficencia de nuestro Illustrísimo Prelado (6).

La col.laboració del bisbe no és només econòmica. Es ell que proposa el nom de Joan Carles Panyó - per director de l'Escola ja que té bons informes proporcionats pel director de l'Acadèmia de Barcelona i perquè de la seva categoria professional en testimonien els bons alumnes que surten de la seva escola un dels quals ha guanyat el primer premi d'Arquitectura ofert per l'Acadèmia de Barcelona.

L'Escola de Dibuix està situada sobre la sala capitular de l'edifici de l'Ajuntament. Aquesta escola, com també la d'Olot, són filials de la Junta de Comerç de Barcelona, de la que reben diversos tipus d'ajuda. El fet que Panyó hagués estat alumne de l'escola de dibuix de Barcelona contribueix positivament en aquesta relació amb la Junta de Comerç.

51.2. PROGRAMA I CONTINGUTS

Gràcies a la llista dels premis que es reparteixen a final de curs sé les matèries que s'ensenyen a l'escola. L'any 1800 es convoquen els següents premis, que corresponen a les diferents matèries: "Modelo de escultura: al que presentare tres pies o manos. Figuras en diseño: al que presentare una figura. Cavezas en diseño. Principios de diseño: al que presentare dos pies o manos o bien medias caras. Flores y adornos: al que presentare una flor pintada o dibujada. Principios de diseño: al que presentare tres dibujos de perfil" (7).

Panyó, quan és a Olot, publica un petit llibre de 13 pàgines i algunes làmines, en castellà, Compendio de los primeros Elementos de Dibujo, dividido en lecciones por preguntas y respuestas para la fácil instrucción de mis Alumnos (8). El llibre està destinat als alumnes principiants de l'Escola d'Olot. Encara que no sé si emprà el llibre quan fou director a Girona, és útil conèixer el seu contingut perquè ens aproxima a saber quins eren els continguts que Panyó creu que han d'aprendre els principiants.

El llibre consta de nou lliçons i un apartat final de postulats, a més de les làmines. Cada lliçó consta, com a màxim, de 15 preguntes breus amb les corresponents respostes que quan qual, a més, remetent a alguna figura geomètrica. El contingut de les lliçons és el següent: Primera lliçó: de les línies; segona lliçó: del cercle; tercera lliçó: dels angles; quarta lliçó: dels triangles; cinquena lliçó: de la figura quadrilàtera; sisena lliçó: de les figures multiànteres o polígons; setena lliçó: de les superfícies o plans; vuitena lliçó: dels sòlids o cossos; novena lliçó: dels cinc cossos regulars.

A més de dibuix a l'escola s'hi ensenyen les nocions elementals de geometria, arquitectura i perspectiva. Aquest ensenyament, que inicialment no hi és previst, és possible gràcies a l'ofertament desinteressat - que fa el director de l'escola. Inclús, Panyó s'ofereix en un gest de bona voluntat i disponibilitat, a rebre a casa seva i ensenyar gratuïtament a tot aquell que, per les raons que siguin no pugui assistir a les classes de l'escola.

51.3. PROFESSORAT

Abans de la creació de l'escola ensenyen dibuix gratuïtament dos veïns de la ciutat: Joan Estevanell i Jospe Barnoia. Del primer no en tinc cap altra - referència documental. Pel que fa a Barnoia el trobo posteriorment com a mestre de l'escola de dibuix.

El primer director de l'escola de Dibuix és - Joan Carles Panyó i Figaró (9), i és, per descomptat, la personalitat més destacada de l'escola en el període de temps que estudio.

Neix a Mataró l'any 1755 i mor a Olot el 1840. Artísticament es forma a Barcelona, assisteix al taller del daurador Matarrodona, després a l'acadèmia dels germans Tramulles i, posteriorment, a l'Escola de Dibuix establerta per la Junata de Comerç.

L'any 1783, després de casar-se i residir un parell d'anys a Berga, és cridat a Olot per dirigir l'escola de Dibuix, filial -com la de Girona- de la Junta de

Comerç de Barcelona. Hi roman fins l'any 1790 que el bisbe Lorenzana el demana per dirigir l'escola de Girona.

Ha Girona hi permanenceix fins l'any 1795. Aquí hi mor la seva muller i el seu segon fill Lluçia. Aquests esdeveniments familiars són la causa principal que el motiven a deixar la direcció de l'Escola i anar a Barcelona.

Posteriorment s'estableix a diferents poblacions, bàsicament, però, des de 1802 es reincorpora a l'escola de Dibuix d'Olot, on mor l'any 1840.

Sobre la personalitat i trets pedagògics de Panyó la descripció que fa Grabulosa -en l'obra esmentada- i que fa referència al seu treball a Olot, evidentment, també és vàlida per la seva estada a Girona. "Panyó fou un home de grans qualitats humanes, però també, seguim insistint, com artista estava mancat d'imaginació, i com a pedagog, no posseïa criteris personals amb els quals pogués influir sobre els alumnes. Era un fill de l'època, incapaç de renunciar al preceptes oficials; més per manca de personalitat que no pas per ignorància de les tècniques. (...) Era fidel als principis i ensenyava de copiar làmines, d'extrafer allò que havien fet els altres; Panyó posseïa una bona col·lecció d'aquestes làmines i fins, sembla, en demanava més als responsables de la institució local. L'home és un adicte a la metodologia del temps i aplica totes les tècniques que són al seu abast; és un bon dibuixant i domina la pintura al tremp i a l'oli. En aquesta especialitat del tremp va acreditar-se molt" (10).

Es autor del llibret Compendio de los primeros y principales elementos de Dibujo para uso de alumnos de la Escuela de Dibujo de la Vila de Olot. Aquest llibret és imprés a casa d'en Raimon Roca d'Olot, consta de 13 pàgines i un parell de làmines amb figures geomètriques.

Ben aviat, l'escola necessita una altra persona que ajudi al mestre de dibuix, d'aquesta manera a mitjans de setembre Josep Puig, estudiant, s'ofereix gratuïtament per ajudar a Panyó en l'ensenyament del dibuix. Malgrat que el seu oferiment és desinteressat, confia que l'Ajuntament, quan millori la situació econòmica, li doni alguna gratificació. De l'esmentat Puig només sé que era un dels alumnes més avançats de l'escola.

Panyó deixa l'Escola el 30 de setembre de 1795 i l'endemà és substituït provisionalment per Josep Barnoia (11). Es tracta de la mateixa persona que catorze anys abans s'havia ofert gratuïtament per fer classes de dibuix, quan encara l'Escola no havia estat creada. Aquesta situació d'interinitat s'allarga anys i el 21 de març de 1798 encara consta com a mestre interí, però s'estan fent gestions per un nou director i proposar a Barnoia a segon mestre de l'Escola, és amb aquesta categoria que consta en un document de 17 de maig de 1802.

De la personalitat de Barnoia en coneixem noves dades gràcies al treball inèdit de Josep Perpinyà (12). Així sé que, durant la dominació napoleònica, fou director de l'escola de dibuix i que l'any 1812 s'estableix particularment a casa seva ensenyant als alumnes que hi volien anar i l'any 1823 marxa a viure a Barcelona.

Col·labora amb l'ajuntament de Girona de manera especial realitzant arcs triomfals o monuments per l'estil en ocasió de la vinguda a la ciutat d'algun personatge importants p.e. en ocasió de la vinguda de Carles IV, l'any 1802, o de Ferran VII l'any 1814.

Barnoia té un fill a l'Escola de Dibuix. En Luis Barnoia, escultor, que guanyà el premi de model en escultura l'any 1800 (13).

Una vegada ha marxat Panyó i actuant Barnoia interinament l'Ajuntament comença a fer gestions per buscar un nou director. En un acord del mes de març de l'any 1798 es decideix de proposar a l'escultor Salvador Ros la plaça de mestre de dibuix. Entre les raons invocades hi ha la de ser fill de la ciutat i perquè té molta anomenada "tenía bien acreditada habilidad en los muchos premios que ganó en la Escuela de Dibuxo de la capital y en las muchas obras que había hecho en esta ciudad "(14). En l'acta del nomenament oficial consta que se li confia la direcció de l'Escola de paraula, sen se cap mena de document oficial, el primer de setembre de 1798. Entre el començament de les gestions i aquesta data ha passat el temps suficient perquè S.Ros vingui a viure a Girona.

El nomenament oficial de Director i mestre principal de l'Escola de Dibuix de la ciutat de Girona s'atorga a Salvador Ros el 13 d'agost de 1802, quan pràcticament fa quatre anys que la dirigeix.

No consta cap altre nom relacionat amb l'Escola de Dibuix de la ciutat fins després de la guerra del francès, però ja no pertany al nostre estudi.

51.4. ASPECTES ECONÒMICS.

Els sous del professors

Els quatre professors que coneixem de l'Escola tenen sous desiguals. L'estudiant Puig s'ofereix gratuïtament, si bé espera una gratificació per part de l'Ajuntament, quan aquest pugui fer-ho.

El primer director de l'Escola -Panyó- signa el contracte per 3.000 rals anuals (a Olot -segon Grabolosa- en cobrava només 1.000) i a més l'Ajuntament li ofereix casa franca.

A Salvador Ros se li ofereixen 350 lliures a l'any, que s'augmentaran a 400 quan falti el segon mestre. Aquest -Josep Barnoia- cobra 150 lliures, però el seu -successor només se n'hi pagaran 100. D'aquesta manera que da estipulat el sou del director en quatre-centes lliures i el del professors ajudant en cent.

Quant als alumnes, l'ensenyament és gratuït s'han de pagar el material.

El manteniment de l'Escola.

En la sol.licitud adreçada al Rei per a la creació de l'Escola de Dibuix (1785), es presenta el projecte de despeses. L'Ajuntament de la ciutat pensa dedicar 5.000 rals anuals del sobrant dels Propis per a l'Escola. Aquesta quantitat es repartirà de la següent manera: 3000 al mestre, 500 al porter i 1500 pel manteniment de la casa i compra del material necessari. El Real Consejo denega el permís per fer aquesta inversió (8 d'agost 1878) i suggereix que es busquin altres mitjans de finançament.

Un any després el Rei accepta la proposta que li fa l'Ajuntament de fer una rifa periòdicament. La meitat dels diners recollits es destinarà a premiar les persones que participen en la rifa, l'altra meitat anirà -per subvencionar l'Escola de dibuix. Hi haurà cinc cèdules de dos rals d'ardit cada una i quatre premis: un de dues-centes lliures i tres més de cent lliures cada un. Tothom que hi vulgui participar ha de passar per la sala capitular de l'Ajuntament a comprar les cèdules.

La rifa s'ha de fer mensualment ja abans de la creació de l'Escola per poder pagar les despeses, però -no es fa, i no trobo documents sobre la rifa (data de la

celebració i nom de la persona guanyadora) fins després de la creació de l'escola, quan aquesta funciona amb tota normalitat.

Les despeses inicials de creació de l'escola són a càrrec del bisbe Lorenzana. L'Ajuntament hi col.labora amb la tala i venda de 100 arbres de la devesa gironina i posteriorment de 60 més.

De totes maneres amb els diners que s'aconsegueixen amb la rifa no n'hi ha prou pel manteniment de l'escola i es proposa una altra solució -que és denegada-: poder emprar l'1% dels diners dels Propis de la ciutat per a l'Escola de Dibuix (23 novembre 1791).

L'Escola també aconsegueix, esporàdicament, alguna ajuda econòmica, així el Governador de la ciutat li entrega 600 lliures del fons de les multes el 16 de març de 1796.

Pel que respecte al material que es reparteix, al començament, de manera gratuïta entre els alumnes, i posteriorment fent-los-hi pagar una quantitat, l'Escola es beneficia enormement de ser filial de l'Acadèmia de Nobles Arts de Barcelona, ja que aquesta li proporciona bona part del material, en especial làmines, models,...

51.5. FUNCIONAMENT: HORARIS, ORGANITZACIÓ,...

Per poder ser alumne de l'escola cal tenir un mínim de dotze anys. L'ensenyament es fa cada dia de 6 a 8 de la tarda. Pel que respecte a les festes són les mateixes que a les escoles de la ciutat, tenint vacances durant els mesos de juliol i agost.

Quasi des de bon començament l'escola funcio-
nen dues classes, tants són els alumnes que hi assisteixen! El setembre de 1790 es considera oportú separar els alumnes "poniendo en la primera sala los más atrasados o principiantes, y en la segunda los más adelantados".

Un aspecte important en la vida de l'escola és el comportament i les normes que han d'observar els alumnes. De la mateixa manera que l'Ajuntament cuida de senyalar les obligacions del director i, dels altres professors, així com també les del porter, no oblida -des del primer dia- de remarcar les obligacions i deures dels alumnes. I ho fa sovint. Tres vegades he trobat acors de l'Ajuntament, sovint a petició del Comissionat de l'Escola, recordant les obligacions del alumnes.

En la convocatòria pública per entrar a l'Escola de Dibuix, 7 d'abril 1790, ja s'assenyalaven les següents mesures als alumnes:

Puntualitat i assistència tots els dies a classe. Qui falti tres dies seguits, sense justificació, serà separat immediatament de l'escola i el seu lloc serà ocupat per un altre. Silència total durant l'hora de classe, per parlar cal demanar permís al director. Respectar els mobles i parets, no s'hi pot escriure ni dibuixar res. Els desperfectes que es facin p.e. trencar alguna figura o algun vidre, hauran de pagar-lo els pares. Els alumnes han d'aprofitar el màxim el material que l'escola els hi dóna gratuïtament: paper, llapis, gabinet... si h malmena hauran de pagar-ho els pares. (15)

El setembre de 1797 s'acorden, altra vegada, les previsions pels alumnes de l'escola de dibuix. A més de repetir les anterior, aquestes s'amplien amb la prohibició per part dels alumnes de portar a l'escola "palo, ni estar en las salas con gorro ni sombrero puesto", també els queda prohibit del tot emportar-se exemplars i models

de l'escola, qui ho faci serà expulsat. L'any següent, 1798, noves instruccions amplien les ordenances pels alumnes. Entre aquestes destaco: els alumnes han de dibuixar el que els senyalin els directors per tal d'evitar que ningú passi de classe sense estar ben fonamentat. Poden establir-se diversos tipus de càstic (tal com es fa a l'escola de Barcelona) a fi que els alumnes siguin aplicats. El criteri que preval és que és millor ser pocs i aplicats que no pas molts i indisciplinats (16).

Amb les normes i obligacions que tenen els porters de l'Escola, ens fem una idea cabal del funcionament d'aquesta. Un quart abans de l'hora assenyalada per començar la classe el porter de torn -n'hi ha tres en total- ha d'obrir la porta, col·locar i encendre les espelmes, acabades les dues hores de classe cuidarà d'apagar-les. Els dissabtes ha d'escombrar les aules i netejar les taules.

Passat el quart d'hora previ, el moment de començar la classe ho anunciava amb un toc de campana, de semblant manera farà quan s'acabi. Comença l'estudi i la obligació de guardar silenci.

Durant tota l'estona de classe el porter roman a l'entrada per si se'l necessita i també per notificar si pujava alguna persona important.

Igual que les escoles de latinitat, a l'escola de dibuix es lliuren premis als millors alumnes, a final de curs.

A part del director, responsable de l'escola, l'Ajuntament nomena periòdicament un diputat i un regidor comissionats. La seva feina és idèntica a la dels Directors d'estudis de la ciutat: control de professorat, dels alumnes, garantir un bon ensenyament, solucionar els problemes que es presentin... .

51.6. ALUMNAT

La resposta de la ciutat a la crida pública que fa l'Ajuntament a participar en l'ensenyament de l'escola de dibuix és positiva. El dia de la inauguració hi ha 87 alumnes admesos -tots els que ho havien sol·licitat- (17). L'Ajuntament acorda admetre més alumnes, encara que siguin menors de 12 anys, fins a 108 - que és la capacitat de les aules.

En el certificat que després de la Guerra del Francès l'Ajuntament lliura a Joan Carles Panyó acreditant el treball fet mentre era director de l'escola de dibuix de la ciutat hi consta que donà classe, tot sol, a 125 alumnes, i que dos deixebles seus, paletes, guanyaren premis a l'acadèmia de Barcelona.

Quin tipus d'alumnes van a l'escola de dibuix? Els coneix gràcies al repartiment de premis i la relació dels guanyadors. El mes de juny de l'any 1800 guanyen -premis un "escultor, tendero, platero, estudiante, platero, dorador, calderero, carpintero, albañil y carpintero" (18) aquesta relació seguida dels oficis dels alumnes guanyadors ja dona entenent que els alumnes no són minyons de les escoles de llatinitat, sinó que són aprenents, en la seva majoria, dels oficis que hi ha a la ciutat.

La voluntat dels responsables del govern de la ciutat és que siguin tots els aprenents els que passin per l'escola de dibuix, que l'ensenyament rebut a l'escola sigui condició indispensable per a obtenir el títol de mestre "convendria se mandase a los gremios de albañiles, carpinteros y escultores que no pudiesen pasar - maestro alguno que no hubiese acudido a la Escuela de arquitectura el tiempo de un aprendizaje y no estubiere habilitado en ella" (19).

*****

L'interés de l'Ajuntament per que a la ciutat hi hagi una escola de dibuix on s'imparteixi ensenyament professional i tècnic es veu coronat amb un èxit inicial, gràcies a la decisiva col.laboració del bisbe de la ciutat Tomàs de Lorenzana. Quasi dues centúries després de la seva creació aquesta escola municipal de dibuix contnua oberta, per a tots aquells gironins, joves i adults que volen aprofitar-se del seu ensenyament, amb el mateix interès i preocupació de l'Ajuntament que l'any 1790 crea l'escola de dibuix "tan útil y necesaria para el adelantamiento de todas las artes y oficios".

5.2. L'ACADEMIA DE NAUTICA

52.1. CREACIÓ

Sorprèn una mica que en vigílies de la Guerra del Francès es demani permís a l'Ajuntament de la ciutat per establir-hi una Acadèmia Nàutica. Però la realitat és aquesta i no només es va demanar, sinó que els responsables del govern de la ciutat ho veuen amb bons ulls i responen positivament a la petició.

Segons explica l'antic arxiver municipal Sr. Lluís Batlle (20) el 6 d'octubre de 1807 el Sr. Miquel Pou i de Llustró s'adreça a l'Ajuntament de Girona manifestant-hi que està disposat a traslladar a Girona l'Acadèmia Nàutica que té establerta a Sant Feliu de Guixols, si aquest li concedeix protecció i li proporciona uns locals on establir-la. L'Ajuntament, en sessió el dia 20, respon afirmativament a la petició i disposa s'arreglar uns locals per fer-los servir d'acadèmia.

El director de l'Acadèmia i signat de la petició es presenta amb els títols de "Piloto 2do. de altura de la Real Armada, lro. de la carrera de Indias y Director Nàutico de la Villa de San Feliu de Guixols". Posteriorment, en l'anunci públic que fa de l'Acadèmia, parla que ha fet 14 viatges a les Índies, 3 al Nord i d'altres al servei del rei, acreditant així la suficient experiència que garanteix la seriositat de l'Acadèmia.

La certificació que presenta el dit Miquel Pou és expedida per don Juan de Soto y Aguilar, brigadier de la Real Armada i Comandant en Cap del Cos de Pilots i el declara suficientment preparat per a poder ensenyar públicament la ciència nàutica (21). L'Ajuntament per més seguretat decideix recollir més informació i la sol·licita a don Geroni Tabern, comandant militar de marina de la "provincia de Palamós" (22). Aquest contesta el 9 de novembre, dient "primero, que el título es suficiente

siempre y cuando Pou tenga los conocimientos necesarios para la enseñanza que se propone. Sobre esto no puedo decir nada pues aunque le haia visto algunas veces en esta, no traté jamás de informarme de las luces e inteligencia que deben adornar un buen profesor; sólo sí he sabido que en Blanes y San Feliu había tenido escuela de Nàutica" (23).

El comandant militar respon a la petició de l'Ajuntament i, a més, els hi diu els passos que han de fer des del punt de vista administratiu. Si està satisfet del citat Pou, l'ajuntament ha de sol·licitar al rei el permís corresponent per poder obrir l'Escola; li han d'exposar els motius i, també, la quantitat de diners que la ciutat pensa destinar pel manteniment del mestre i per pagar les despeses de material. Mentrestant, el comandant no creu que hi hagi cap inconvenient que Pou com a mestre particular obri l'Escola sota la protecció de l'Ajuntament.

A la vista d'aquesta resposta l'Ajuntament decideix -per ara- donar autorització a Miquel Pou perquè pugui ensenyar com a mestre particular de Nàutica.

52.2. PROGRAMA I CONTINGUTS

Quin és el programa de l'Acadèmia?, quines matèries s'hi estudien?. Aquesta informació la trobo en el cartell públic que s'exposa per la ciutat anunciant la creació de l'Acadèmia. Si ensenyarà: Aritmètica general i correspondència mercantil; àlgebra; geometria,

trigonometria; astronomia; maneig dels globus terrestre i celeste; geografia amb lectura i confecció de plànols; pràctica d'aixecar plànols i mapes de costes, ports, - illes... ; curs nàutic o de navegació i el nou curs nàutic de Ciscar "tratado en 4 tomos que S.M. manda que se enseñe en todas Academias Náuticas y Havilitadas de su Reyno".

Referent a aquest Ciscar que parla el programa, és Gabriel Siscar; marí, matemàtic i polític, que fou guàrdia marina i que l'any 1788 esdevingué director de l'Acadèmia de Guàrdies Marines de Cartagena. Autor de diverses obres de tipus científic i didàctic. L'any 1796 publicà un "Tratado de cosmografia".

52.3. FUNCIONAMENT

L'Acadèmia obrí les portes i començà a funcionar. Quant de temps? No ho sé amb certesa. Tenint present la situació política general, i la de la ciutat en especial, crec que tingué una vida breu. De fet en el lligall "Instrucción Pública, 40", hi ha el borrador d'un certificat per a Miquel Pou que porta data del 17 de maig de 1809 i ja parla de que l'Acadèmia s'hagué de tancar (24): "Certifico que en 21 octubre 1807 se presentó en este Ilustre Ayuntamiento, don Miguel Pou y de Llustró, acreditando con legítimos documentos, que era piloto 2o. de altura de la Real Armada de S.M. (...) En consecuencia estableció realmente dicha escuela, en una de las piezas de las Casas Capitulares que se consideró útil concederse para más autorizar dicha escuela y es-

timular a los jóvenes de acudir a ella, como así efectivamente se consiguió, pero habiendo sobrevenido el tránsito y consiguiente guerra de los franceses, hubo de cerrarse dicha escuela y con este motivo entró dicho don Miguel Pou en los destinos que acreditan las certificaciones que le han hecho los Mui Ilustres. Juntas Gubernativas y Económicas de esta ciudad".

Puc afirmar, per tant, que aquesta proposta d'una Acadèmia de Nàutica a la ciutat de Girona, que l'A juntament acull amb una il·lusió mesurada, tingué una vida breu. Per bé que he trobat el programa, no m'ha estat possible -fins ara- trobar llista d'alumnes o altres documents que aportin més dades sobre aquesta proposta.

El poc temps que funcionà l'Acadèmia estigué instal·lada en l'edifici de l'Ajuntament, en "la pieza que está junto a la puerta principal de la Casa Capitular, entrando sobre la derecha". Estava previst un nou local més ampli si es veia que l'ensenyament prosperava. No hi hagué temps per demostrar-ho.

5.3. L'ENSENYAMENT A L'HOSPICI DE LA CIUTAT.

Els antecedents llunyans de l'Hospici cal anar-los a buscar a la Pia Almoïna del Pa de la Seu, i els més pròxims a la Casa de Misericòrdia, nascuda gràcies al llegat del patrici gironí Ignasi Colomer i de Cruïlles (25). De totes maneres la història de l'Hospici de Girona té una dada concreta: el 30 de gener de 1765. Aquest dia el Real Consejo de Castilla escriu al bisbe de Girona -Tomàs de Lorenzana- sobre la conveniència d'establir un Hospici General que proporcionés ajuda a les persones necessitades. Aquest podria unir-se a la Casa de Misericòrdia i aprofitar les rendes de diverses institucions, entre les quals la Pia Almoïna del Pa de la Seu.

La proposta es ben acollida i, superades algunes dificultats inicials, es crea la Junta del Real Hospicio, la qual es reuneix per primera vegada el febrer de 1774. Tot seguit comencen les obres.

L'any 1781 l'hospici ja funciona, de tal manera que no solament acull a les persones pobres sinò que a més d'aquesta feina d'acolliment, està disposat, a partir del primer de gener del nou any, a ensenyar diversos oficis a les persones interessades, fent d'aquesta manera un doble servei a la ciutat. Quan els interns

aprenents siguin considerats suficientment destres en l'ofici, la mateixa institució els hi oferirà feina que podran fer a casa seva o en una sala del mateix edifici.

Què hi poden aprendre? Segons els anuncis públics, escampats per la ciutat i pobles veïns, bàsicament se'ls ensenya a filar. Aprenen a filar cotó fi i ordinari, a fer mitges de cotó, a filar llana i estam i també, poden aprendre-hi l'ofici de pellaire. Es tracta per tant, essencialment d'aprenentatge en manufactura tèxtil

Les ordènces de l'any 1786 concreten més aquest desitg i fan referència a la pretensió que els nois que van a l'hospici surtin aprenents, oficials o mestres en l'ofici. A més es disposa que, previ acord amb els gremis residents a l'hospici puguin sortir a casa d'algun mestre per aprendre l'ofici (26).

A més d'aquest ensenyament professional a l'hospici de Girona s'hi ensenya de llegir, escriure i comptar. No tinc constància de quan s'inicià aquest ensenyament. Conec un reglament de 10 de gener de 1804 que normativitza tot el referent a l'estudi de primeres lletres que hi ha establert en l'hospici (29).

Aquest estudi no és només pels hospicians i infants interns, sinò que també és obert als minyons pobres de la ciutat, i als infants que viuen en cases de pagès i pobles veïns i que per les raons que sigui, no van a l'estudi gratuït que té establert la ciutat. La sala d'estudi és suficientment gran, permetent l'ensenyament sense que els nois que vénen de fora agin de relacionar-se amb els de dintre la casa.

L'ensenyament té una durada de dues hores al matí i dues a la tarda. Es passa llista cada dia i tot el material que necessiten se'ls hi proporciona, prèvia petició al majordom de la casa. La tasca que a les esco

les de la ciutat fan els directors d'estudi, de control de la qualitat d'ensenyament i de la feina del mestre, aquí és assignada al Prior de la casa, que el matí i -tarda ha de visitar l'estudi i sempre que ho cregui -oportú examina als nois sobre doctrina cristiana, lectura, escriptura i comptes, premiant als millors.

Francisco Zamora quan en un dels seus viatges -l'any 1790- passa per Girona diu que ha visitat l'hospici i explica que "hay unas 400 personas que trabajan lana (de hacer buenas bayetas) cáñamo y lino (de que hacen lienzos bastos y algunos bombasies que van blanqueando sin grande efecto) y algodón (que hilan y del que hacen medias, gorros y otros artefactos de buena calidad). Pero en los telares de medias, la mayor parte de los que trabajan eran mancebos asalariados de fuera de la casa, y entre ellos una mujer".(27)

En aquesta fàbrica de l'Hospici -una de les poques existents a la ciutat- hi treballen tots els hospicians útils a més dels pobres que van a raure dins els seus murs.

Sembla ser que a començaments del segle XIX la fàbrica de l'Hospici està subdividida en tres fàbriques que confeccionaven mitges de cotó, pelaireria i "cotomás y lienzos" (28).

*****

L'escola de dibuix, l'acadèmia nàutica i l'escola establerta a l'hospici són els tres nuclis d'ensenyament tècnic i professional que, amb desigual fortuna, s'inicien a la ciutat a finals del segle XVIII. D'aquesta manera la ciutat va responent a les demandes d'una inciipient industrialització.

Girona continua siguent, sobretot, una petita ciutat situada en una cruïlla de camins, a tocar la fronta

tera amb França. Aquí rau la seva misèria i també la se
va glòria. Per la porta de Girona entra l'exercit fran-
cès cap a l'interior de la península, per la porta de -
Girona entren, també, les noves idees que són llavor de
canvi del segle XIX.

VI. CONCLUSIONS

Durant el segle XVII i XVIII els Ajuntament - van prenent consciència de la importància i la necessitat de l'ensenyament. Una prova és que tot sovint els responsables del govern de la ciutat contracten a institucions religioses perquè s'instal·lin a la població i tinguin escola oberta per a la instrucció dels infants. D'aquesta manera aquests governants compleixen amb el deure de cuidar-se de la instrucció i al mateix temps descarreguen aquesta responsabilitat en una institució religiosa. Hi ha ajuntaments, però, que contracten no una congregació religiosa com poden ser p.e. els escolapis, sinó que fan pactes amb mestres per tal que tinguin escola a la vila. Aquests solen rebre un compensació econòmica del municipi amb la condició que ensenyin gratuïtament als nois pobres. Alexandre Galí (1) diu - que aquestes escoles, en la creació de les quals sovint hi pesa tant la iniciativa del mestre com l'interés municipal, són les que va heretar el segle XIX. Girona - és un exemple clar de l'interés municipal pels diversos aspectes de l'ensenyament.

1. L'INTERÉS DE L'AJUNTAMENT.

A començaments del segle XVIII a la ciutat de Girona hi ha mestres privats -seglars i capellans- que tenen escola de primeres lletres oberta al públic. Aquesta situació no és nova, sinó que és continuació - normal de l'estat de l'ensenyament a la ciutat el segle anterior. Documents municipals testimonien, durant el - s.XVII, la contractació, per part dels Jurats gironins, de mestres per ensenyar públicament a la ciutat.

Passat el primer quart de segle, l'any 1728, es crea la primera escola municipal de primeres lletres pública i gratuïta. L'Ajuntament del nou règim borbònic es fa càrrec de contractar un mestre i pagar-lo, amb la condició que aquest tingui i pagui un mestre ajudant. Té cura també, l'ajuntament, de l'edifici escolar i de la casa del mestre. L'escola està situada al carrer del Pes de la Palla, prop de l'Ajuntament. La raó donada pels - regidors per obrir aquesta primera escola gratuïta és - que a la ciutat hi ha molts pares pobres que no poden - pagar cap quantitat de diners al mestre en concepte de mesada i els seus fills es queden sense rebre ensenya- - ment. A més, els mestres, com que hi ha pares que no pa - guen, no s'hi dediquen de ple i fan la seva feina "con - floxedad y desídia".

La creació d'aquesta escola municipal no comporta -de moment- tancament dels altres estudis de la ciutat, ja que el mateix document autoritza al mestre Salvi Barceló, molt gran i incapacitat per exercir un altre ofici, a tenir estudi per ensenyar de llegir, escriure i comptar als que hi vulguin anar, pagant.

La resposta de la ciutat a aquesta iniciativa municipal és positiva. Documents de l'any 1733 diuen que "son pocos o ninguno los que de esta ciudad dexan de acudir a esta enseñanza"(2). De fet són tants els nois que van a l'escola del Pes de la Palla que el mestre i el seu ajudant no donen abast i no poden atendre'ls degudament. De fet, els jesuïtes que són els que cuiden de l'ensenyament de gramàtica i retòrica a la ciutat es queixen que hi ha alumnes que els hi venen de primeres lletres sense una bona preparació.

Davant d'aquesta situació l'Ajuntament decideix l'any 1733 iniciar les consultes per obrir una nova escola de primeres lletres al barri de Sant Feliu i de Sant Pere per afavorir als nois que viuen a la perifèria de la ciutat.

Els estudiosos de la cultura gironina han considerat aquesta data de 1733 com la de la creació de la segona escola municipal. És cert que aquest any s'inicien les gestions, però no he trobat el document municipal de la creació de l'escola i no és fins l'any 1755 -que trobo -i a partir d'aquesta data amb assiduitat- notícies d'un mestre -anomenat "mestre segon"- que té escola oberta entre els Quatre Cantons i el Portal de França. Aquest estudi no és gratuït, els alumnes paguen i el mestre rep, a més, una quantitat de diners a compte de l'ensenyament gratuït que dóna als nois pobres que l'ajuntament li envia.

Per tant entrada la segona meitat del segle - XVIII a Girona hi ha una escola de primeres lletres gratuita a càrrec de la ciutat i una altra de semi-gratuita. No hi ha cap vestigi documental sobre la sol·licitud per establir escoles de primeres lletres per part de congregacions religioses.

Aquestes dades testimonien l'interés dels responsables de la cosa pública de la ciutat de Girona per les qüestions que fan referència a l'ensenyament de primeres lletres. L'Església gironina que en altres nivells de l'ensenyament, p.e. llatinitat, mostra molt d'interés, no mostra en canvi cap afany institucional per les primeres lletres.

Hi ha d'altres aspectes en la gestió municipal no tant brillants: el sou dels mestres és baix amb totes les seqüeles que comporta: canvi sovintejat, especialment en l'escola del barri de Sant Pere, poca exigència i dedicació, tal com testimonia l'informe del Síndic Francesc de Delàs. Aquest fet de sous baixos no és exclusiu de Girona: desgraciadament és la constatació normal de tots els pobles. No és fins a la vigília de la Guerra del Francès (any 1807) que s'aconsegueix un augment substancial dels sous. Augment que, de tota manera, és inferior al que reclama el mestre i que, per altra part, ja fa temps que es cobra a l'escola de primeres lletres de Figueres.

La bona voluntat i l'esforç dels responsables de la ciutat per les qüestions d'ensenyament té poca efectivitat. Part d'aquesta poca efectivitat cal atribuir-la a l'excessiva burocratització i lentitud dels òrgans de govern, així com al notable grau de centralització, fruit de la nova situació política establerta pel decret de Nova Planta. Els Ajuntament tenen poca

capacitat decisòria i qualsevol proposta cal consultar-la al Governador General del Principat o al Consejo Superior a Madrid.

Pel que respecte a l'ensenyament de la gramàtica i la retòrica (els estudis de llatinitat) són els jesuïtes qui se'n cuiden a Girona al segle XVIII. Arran de la seva expulsió (març 1767) aquests estudis queden desatesos. Amb tota rapidesa (maig 1767) l'Ajuntament proposa una solució provisional, en espera de la solució definitiva de la qüestió: la creació d'una aula interina de llatinitat per tal d'evitar que els alumnes es quedin sense ensenyament a mig curs.

S'inicia la pugna entre l'Ajuntament i el bisbe per veure qui es cuidarà de l'ensenyament de llatinitat a Girona. L'any 1772, l'Ajuntament convoca oposicions de gramàtica i retòrica, iniciant d'aquesta manera ensenyament públic de llatinitat a càrrec del municipi. Aquestes càtedres s'amplien posteriorment a tres, quedant establertes dues càtedres de gramàtica i una de retòrica a càrrec de la ciutat. Aquestes càtedres passen per diverses vicissituds, en especial pel trasbals que ocasiona la Guerra Gran. (1793-1795).

Per tant al darrer quart de segle XVIII l'Ajuntament també té a càrrec seu l'ensenyament que podem anomenar secundari: la gramàtica i la retòrica. L'any 1791 aprova el Pla d'Estudis que regula tot l'ensenyament de llatinitat. Amb anterioritat, any 1774, havia encarregat al professor Gabriel Casanovas un Pla d'Estudis que no fou acceptat.

Per atendre la qüestió econòmica primerament obté les quatre-centes lliures procedents dels diners del Comú de la ciutat. Els diputats i regidors, però, insisteixen fins a obtenir les rendes dels censals de les

causes pies dels ardiaques Agullana, que disfrutaven - els jesuïtes i que el bisbat volia per al seu col·legi-seminari. La constància i reiteració de l'Ajuntament, finalment, surten guanyadors de la pugna entaulada amb el prelat de la diòcesi.

Passant al camp del que en podriem anomenar - ensenyament tècnic el segle XVIII és important per a la ciutat. A començament de la darrera dècada, concretament l'any 1790, es crea l'escola de Dibuix a càrrec del municipi. Les diligències per a obtenir una escola on shi ensenyés dibuix i nocions elementals d'arquitectura, shavien iniciat cinc anys abans. Aquesta escola municipal de dibuix encara funciona en l'actualitat a càrrec de - l'Ajuntament.

Un paper destacat en la creació d'aquesta escola cal atribuir-lo al bisbe de la diòcesi Tomàs de Lorenzana que paga les despeses inicials, a més de proposar el director, Joan Carles Panyó. L'escola està relacionada des del començament amb la Reial Junta de Comerç de Barcelona de la que rep ajuda material.

Quant a l'Acadèmia de Nàutica que s'estableix a la ciutat l'any 1807, tot i que està ubicada en locals de l'edifici de l'Ajuntament, aquest no n'és ni el creador ni el patrocinador. Accepta i veu amb bons ulls la proposta d'establir-se a Girona que li fa el director, - el pilot Miquel Pou i Llustró. L'Acadèmia té una vida - molt curta, el 17 de maig de 1809 ja consta que no funciona i que s'ha tancat.

Referent als estudis superiors, d'una existèn- cia tan breu a Girona al segle XVIII, la ciutat comparteix juntament, amb el capítol de canonges, el sosteniment econòmic del professorat, ajudats amb alguna funda- ció personal com són p.e. les càtedres d'Honrat, d'Adroer

de Pasqual. Qui ha de resoldre totes les qüestions referents a l'Estudi General de Girona és la Junta d'Estudis del municipi. A part de la Junta, els Jurats de la ciutat, corporativament, dues vegades l'any, visiten l'Estudi General i tracten amb el claustre les qüestions referents al seu bon govern.

La preocupació de l'Ajuntament per les qüestions referents a l'ensenyament, també es manifesta en dos aspectes concrets: la proposta d'uns nous locals - per ensenyar primeres lletres, de gramàtica i retòrica i la creació del càrrec de Director d'estudis en la persona d'un diputat i un regidor que tinguin cura de tots els aspectes referents a l'ensenyament: control dels professors, qüestions de sou, conflictes entre professors, horaris, conflictes amb els alumnes...

Quant a la qüestió del local, l'any 1772 es presenta el projecte d'uns nous locals, al carrer de Ciutadans, per ubicar-hi les escoles de primeres lletres i les de llatinitat, així com la casa del mestre. El carrer de Ciutadans, està més allunyat del perill de les inundacions i té millors condicions de salubritat. Desgraciadament el projecte, després de moltes discussions, no és acceptat ja que entre els membres de l'ajuntament no tots hi estan d'acord i, finalment, prevalen altres criteris.

El segon aspecte, la creació del càrrec del Director d'Estudi, es concreta a finals de l'any 1776. A partir d'aquesta data, dos membres de l'Ajuntament, un diputat i un regidor, de manera rotativa i amb una durada limitada, tindran cura de les qüestions referents a l'ensenyament de primeres lletres i a les escoles de llatinitat.

2. LA PREOCUPACIÓ DEL BISBAT.

Durant el segle XVIII no és únicament el municipi qui demostra un interés i preocupació per l'ensenyament. També cal comptar-hi l'Església, sobretot a través -en el cas de Girona- dels seus bisbes. La preocupació dels bisbes gironins es concreta, en aquest segle, molt especialment en les escoles de llatinitat i en l'escola de dibuix.

Pel que respecte a la presència de capellans en les escoles municipals, a Girona ciutat, cal dir que és efectiva en el camp de les primeres lletres, tant - abans com després de la creació de l'escola municipal : Arbonés, Ifern, Masot, són preveres que es dediquen a - ensenyar primeres lletres. En les escoles de llatinitat aquesta presència, proporcionalment, esdevé molt més - gran: Casanovas, Coma són clergues que ensenyen retòrica a les escoles de llatinitat a càrrec de la ciutat.

Una presència indirecta en el món de l'ensenyament es fa a través dels tribunals examinadors. Són els rectors de les parròquies i d'altres preveres escollits els que examinen de doctrina cristiana als candidats a mestre de primeres lletres.

L'interés per l'ensenyament per part dels prelats gironins, es desvetlla de manera especial en ocasió

de l'expulsió dels jesuïtes. L'ensenyament de gramàtica i retòrica a Girona anava a càrrec de la Companyia de Jesús. Amb l'expulsió aquest ensenyament queda desatés i immediatament el bisbe es mou per obtenir per al seu col·legi-seminari la facultat de l'ensenyament de llatinitat, amb l'excusa que en aquest col·legi ja es dona aquest ensenyament als alumnes que hi van.

A partir d'aquest moment s'estableix un liti-
gi amb l'Ajuntament per veure qui aconseguirà de manera definitiva aquesta potestat. Sabem que finalment és el municipi que obté, l'any 1772, la facultat de crear -
dues càtedres: una de retòrica i una de gramàtica. Mentrestant, en aquest lapse de temps de cinc anys (1767 - 1772), els nois de la ciutat que volen aprendre gramàtica i retòrica i poesia van a classe al col·legi tridentí perquè en aquest hi ha classes de llatinitat per preparar els futurs capellans. Aquest ensenyament, una vegada establertes les escoles de llatinitat de l'Ajuntament, continua obert per rebre alumnes de la ciutat. Per tant a partir de l'any 1772 hi ha a Girona dos centres on s'imparteixen els continguts de llatinitat.

De totes maneres la confrontació Ajuntament - Bisbe continua per la possessió de les antigues beques dels col·legis de Beuda i de Carol, així com per obtenir els diners de les fundacions dels ardiaques Agullana. Finalment van a parar a mans del municipi.

Així com les relacions entre el bisbe -Tomàs de Lorenzana- i l'Ajuntament pel que fa a les escoles de llatinitat són problemàtiques, en canvi són bones a l'hora de la creació de l'escola de Dibuix. Tan és així que si la ciutat pot crear una escola de dibuix s'ha d'agrair a la total col·laboració entre el prelat i l'Ajuntament. En tots els documents que anuncien la creació

d'aquesta Escola s'hi fa constar que ha estat possible gràcies a "la liberalidad y beneficencia de nuestro - Illustrísimo Prelado" (3).

Perl que fa a l'ensenyament Superior, tot i - que la responsabilitat de l'Estudi General és dels Jurats de la ciutat, no podem oblidar que la major part - del professorat conegut en aquests disset anys que és - obert l'Estudi General al segle XVIII són capellans del bisbat: beneficiats i canonges de la catedral. En aquesta darrera etapa de l'Estudi General encara tenim testimoni de l'interés per millorar-ne i ampliar-ne l'ensenyament amb la creació d'una nova càtedra de teologia per part del canonge Joan Honrat, l'any 1704.

Per tant, en aquest segle XVIII quan es va patent l'interés municipal per les diferents branques de l'ensenyament, que es concreta en la creació d'escoles a diferents nivells, l'Església manifesta explícitament el seu desig de continuar tenint en exclusiva l'ensenyament de llatinitat a Girona, cosa que no aconsegueix. - Les relacions del bisbe (sovint recolzat per membres - del consistori) amb l'Ajuntament en ocasió de l'ensenyament de llatinitat són problemàtiques; referents a l'escola de dibuix són de total col.laboració.

Per altra part en les escoles municipals, tant de primeres lletres com de llatinitat, hi ha presència de clergues gironins, alguns de notable vàlua intel.ectual.

3. ELS DOCENTS.

PRIMERES LLETRES.

Referent als mestres de l'estudi principal de primeres lletres, la plaça està ocupada durant més de 80 anys (1728-1809) pels Solanic, pare i fill. Josep, el pare, és el primer mestre de l'escola pública i gratuïta municipal i ja es dedicava a l'ensenyament abans. Benet, el seu fill, el substitueix l'any 1767 -abans ja li feia d'ajudant- fins que esclata la Guerra amb el Francès, tot i que algunes vegades és amonestat d'expulsió per no complir amb els seus deures.

Els mestres de l'escola del barri de Sant Pere són més inestables en el lloc de treball, fins i tot hi ha breus temporades que no hi ha classe per manca de mestre. La causa d'aquesta inestabilitat cal atribuir-la primordialment a l'escàs sou que cobren.

Benet Solanic és l'únic mestre que sol·licita ser examinat per tal de ser admés a la Hermandad de San Casiano, a fi d'aconseguir els privilegis assenyalats - en la Real Provisión de l'any 1771. Aquesta és la única referència documental a la Hermandad de San Casiano al llarg de tot el segle. Això ens fa suposar que aquesta entitat gremial no té ni de bon tros la importància que té en altres ciutats, Madrid i Barcelona principalment.

Per accedir a la plaça de mestre de primeres lletres, els candidats són examinats -a fi de garantir un ensenyament digne- de lectura, escriptura, tipus de lletra i doctrina cristiana. Prèviament han presentat totes les certificacions exigides, acreditant se persona de bons costums, netedat de sang i digne.

Les reivindicacions dels mestres de primeres lletres es centren bàsicament en demanar, de manera constant, augment de sou. També cap a final de segle, l'any 1781, hi ha una nova reivindicació sobre vacances i dies festius, ja que no en fan i sí que en fan els professors de llatinitat.

Ensenyament de les noies.

Durant el segle XVIII l'ensenyament de les noies (llegir, escriure i "labores mugeriles") el fan les monges beates, que tenen algunes alumnes internes i noies externes de la ciutat. L'any 1796 hi ha la primera prova documental de petició per establir una escola de noies a la ciutat. L'Ajuntament li concedeix el permís, a condició d'un examen previ de doctrina cristiana. La petició per establir aquesta escola és privada

Mestres privats.

Abans de la creació de l'escola municipal, pública i gratuïta, l'any 1728, els mestres de primeres lletres eren mestres privats que ensenyaven amb permís de l'Ajuntament, fins i tot algun rebia una ajuda econòmica del municipi en concepte de l'ensenyament que feia als nois pobres de la ciutat.

Una vegada creada l'escola municipal, amb voluntat que només hi hagi un sol estudi a tota la ciutat, i ja entrada la segona meitat del segle XVIII, hi ha -

constància documental de mestres privats que ensenyen encara a la ciutat. L'Ajuntament algunes vegades els - fa tancar perquè aquest tipus d'ensenyament és contrari a la voluntat municipal. Altres vegades -en canvi- els incorpora passant a ensenyar al barri de Sant Pere. La primera petició formal que conec per obrir un estudi - privat és produeix l'any 1801 per part de Benet Alvarez, a la qual respon l'Ajuntament "Que no puede haver inconveniente en permitirle privadamente la enseñanza de las primeras letras" (4). Aquest és el primer document que explícitament parla d'escola privada. Ja hem vist, de + tota manera, que uns anys abans es demana establir a Gi rona una escola de noies, que també és privada.

Referent a l'existència de preceptors privats, no ~~hi~~^{ha} cap ~~referència~~ referència documental, per bé que -seguint la tònica general- és molt versemblant que les famílies més benestants de la ciutat en tinguessin a ca sa seva per a l'educació dels seus fills, sobretot pel què respecte a l'ensenyament de les primeres lletres.

Il.lustrats.

En el meu estudi sobre Baldiri Reixac (5) apun to l'existència d'un grup de capellans gironins il.lus trats. Posteriorment Modest Prats, parlant de Narcís Ju lià, es pregunta "Haurem trobat una anella més d'una ca dena d'inclits clergues gironins que ocupen un lloc clau en la cultura catalana del segle XVIII?" (6)., citant tot seguit els noms de Narcís Julià, Antoni de Bastero, Fran cesc Ifern, Josep Ullastre, Baldiri Reixac.

Alguns d'aquests noms estan directament lligats amb el món de l'ensenyament a la ciutat de Girona. Així mossèn Narcís Julià és mestre de gramàtica a l'Estudi Ge neral des de l'any 1690 fins a la seva mort el 1704. -

Mossèn Francesc Ifern és mestre de primeres lletres a la ciutat des de l'any 1717 fins el 1723. El primer és autor de Parnàs Català (7), Ifern escriu una Aritmètica pràctica (8).

Després de la meua investigació considero que hi ha altres noms, també de clergues, que poden augmentar la llista de capellans il·lustrats. Un d'aquests és mossèn Gabriel Casanovas, professor de retòrica a les escoles municipals de llatinitat, autor d'un primer projecte de Pla d'Estudis per aquestes escoles (que és refusat), membre de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona i autor de diverses obres "dirigidas al adelantamiento de las letras humanas y de la educación pública" (9). Referent al projecte de pla d'estudis, segons diu ell mateix, l'ha fet a partir de Rollin, Pluche, Amós i la Ratio Studiorum dels jesuïtes. Els dos autors primers són coneguts jansenistes. L'obra de Rollin, per altra part, ja és coneguda a Girona per haver estat adaptada amb abundor per mossèn Baldiri Reixac en les seves Instruccions (10). Posteriorment deixa la càtedra de retòrica i ocupa la notaria eclesiàstica del bisbat en temps del bisbe Lorenzana. També és examinador sinodal.

Un altre nom a inscriure en aquesta relació de clergues és el de mossèn Ramon Coma i Coll, professor de retòrica de les escoles de l'Ajuntament des de l'any 1789. Membre de l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona. Autor de "diferentes piezas oratorias y poéticas que ha dado a luz pública con universal aplauso" (11). Lamentablement fins ara no he pogut localitzar cap obra seva.

Encara que no és professor de les escoles de la ciutat, mossèn Ciro Valls i Geli ensenya retòrica al col·legi tridentí durant la darrera dècada del segle XVIII.

És autor del Método práctico y facil para promover los estudios de latinidad y bellas letras. Dels tres volumns que té l'obra -editada per primera vegada a Barcelona - l'any 1790- el primer és tot un tractat d'educació. Entre els autors citats hi trobo, una vegada més, a Rollin, Pluche, Fenelón... És beneficiat de la catedral de Girona i membre de l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona. Aquest seu llibre és dels recomanats en el Pla d'Estudis de llatinitat de les escoles municipals de l'any 1791.

Miquel Batllori diu que les idees filojansenistes han entrat en els ambients cultes del clergat especialment gràcies als llibres i revistes que arriben de França i Itàlia "de primer més o menys clandestinament, i després amb la protecció reial, sota la qual els llibres parajansenistes foren els textos oficials de les universitats i dels seminaris espanyols" (12). No oblidem -en aquest aspecte- que el bisbat de Girona és un bisbat fronterer, un lloc de pas obligat per entrar i sortir de França, i que "malgrat la separació oficial, la frontera real entre el Roselló i el Principat no fou establerta fins - al 1792. Allò que passava a Perpinyà repercutia immediatament sobre Figueres, Puigcerdà o Girona. I Perpinyà, des de 1652, reflectia els esdeveniments de Tolosa, Montpeller o París" (13).

Amb tot, encara que poguem parlar amb més o menys intensitat de l'existència d'una part del clergat "éclairé", de cap manera les idees jansenistes i il·lustrades -que no hi ha cap dubte eren conegudes a casa nostra- fan trontollar el dogma catòlic. L'ensenyament de la doctrina cristiana i de la història sagrada -durant tot el segle XVIII- continuen essent peça essencial en els programes i plans d'estudi. En aquest aspecte no oblidem el Fleury i el Pinton, recomanats en la Real Provisión de Su Majestad Carlos II de l'any 1771.

4. CONTINGUTS.

Malgrat que deixo constància de l'existència d'un grup de professors i mestres "il·lustrats" a la Girona del segle XVIII, en termes generals puc afirmar que el tipus d'ensenyament que s'imparteix a la ciutat, tant a les primeres lletres com a llatinitat, és el normal de les escoles de l'època. La relació de llibres coneguts que usaven els professors i alumnes, n'és un clar exponent. El fet de què hi hagi, per part dels diputats i regidors, així com també per part del prelat de la diòcesi i d'alguns clergues, una preocupació per aspectes educatius i d'ensenyament (per exemple, defensa de la llengua catalana, traducció o confecció de manuals, tractas d'educació), demostra sencillament i únicament que hi ha inquietud cultural.

L'ensenyament de primeres lletres consisteix en l'aprenentatge de la lectura, l'escriptura i la doctrina cristiana. La major part de nois també aprenen la "nombra", les regles fonamentals d'aritmètica, però no tots ja que per rebre aquest ensenyament algunes vegades s'havia de pagar. Les noies, per la seva part, veuen substituït l'ensenyament dels comptes per l'aprenentatge de "labores mugeriles": cosir, fer mitja...

Quant als llibres que es passen a primeres lletres la Real Provisión de Carles III (any 1771) diu que

fins ara han estat "fábulas pías, historias mal formadas o devociones indiscretas, sin language puro, ni máximas sólidas, con las que se deprava el gusto de los mismos niños, y se acostumbran a elocuciones impropias, a credulidades nocivas y a muchos vicios trascendentales. a toda la vida, especialmente a los que no adelantan o me joran su educación con otros estudios".

Respecte a l'ensenyament de llatinitat, les paules de Desdevises du Dezert són aplicables a la realitat gironina, que per altra part no és una excepció de la resta de l'Estat: "L'enseignement était extrêmement routinier et se réduisait en général à farcir la mémoire - des jeunes gens de règles et de préceptes de grammaire, de réthorique et de poétique, empruntés à des manuels, à des formulaires où les maitres croyaient naïvement toute la science enclose" (14). El text de Pla d'Estudis de llatinitat de l'any 1791 és una prova de com la repetició i el memorisme són part important en les classes de gramàtica, retòrica i poesia.

És difícil jutjar des de l'òptica actual la tasca que feien els mestres i professors ara fa dos-cents anys. En una època en què no hi havia abundor de llibres ni tothom tenia les possibilitats de comprar-ne, de quin manera s'havia de fer l'ensenyament?.

5. LA LLENGUA DE L'ENSENYAMENT.

A l'hora de tractar aquest tema tant important -i de tanta actualitat a casa nostra- cal partir de la nova situació política creada a Catalunya amb la victòria del rei borbó sobre l'arxiduc Carles d'Austria.

De fet els textos dels manuals d'acords municipals que fins ara han estat escrits en català, a partir, a partir de l'any 1717 es redacten en llengua castellana. Continuen, però, escrits en català les peticions, sol·licituts, informes, consultes, ... que s'adrecen a l'Ajuntament o que aquest demana com per exemple l'informe del paleta sobre les obres que cal fer a l'estudi del Pes de la Palla l'any 1751.

L'any 1717, Felip V en la "Carta del Rey a los Corregidores" fent recomanacions sobre l'aplicació del decret de Nova Planta, diu "Pondrá el corregidor el mayor cuidado en introducir a lengua castellana, a cuyo fin dará las providencias más templadas y disimuladas para que se note el efecto sin que se note el cuidado". El 23 de maig de l'any 1768, Carles III, promulga la Real Cédula "para que en todo el Reyno se actue y enseñe en lengua castellana". Aquesta R.C. afecta directament l'ensenyament: "VII. Finalmente mando, que la enseñanza de primeras letras, Latinidad y Retórica, se haga en lengua castellana generalmente, donde quiera que no

se pratique, cuidando de su cumplimiento las Audiencias y Justicias respectivas, recomendándose también por el mi Consejo a los Diocesanos, Universidades y Superiores Regulares para su exacta observancia y diligencia en extender el idioma general de la Nación para su mayor armonía y enlace recíproco" (15) La Real Cédula de Carles III, cinquanta-dos anys després del decret de Nova Planta, mostra clarament la resistència trobada per implantar el castellà.

Mentrestant mossèn Baldiri Reixac ha publicat el primer tom de les Instruccions per a l'ensenyança de minyons (1749) on diu que "entre totes les llengües, la que ab més perfecció deuen saber los minyons és la llengua de sa pàtria, perquè lo defecte és molt més culpable i feo per un minyó que té estimació...", a més el català és important des del punt de vista pedagògic "m'apar que la llengua catalana - té un gran avanç o una gran excel·lència sobre les demés, perquè té una gran aptitud i proporció per - aprendrer i entendre les demés llengües, pues l'experiència ensenya que los catalans fàcilment entenen - les nacions estrangeres i que ab facilitat aprenen de parlar son llenguatge; però molt al contrari succeeix a les nacions estrangeres que vénen en esta - província, les quals ab dificultat entenen nostre - llenguatge i ab molta dificultat lo aprenen a parlar" (16).

Josep Ullastra escriu a mitjan segle la Gramàtica catalana embellida ab dos ortografies extensa i ab apòstrofe per a correctament parlar i escriure - en extens i apostrofada la llengua catalana, i ho fa mogut pel "desig universal de vèurer en nostra província una gramàtica catalana, per ser notòries les utilitats reporten les nacions que tal tresor, m'animí per aquesta empresa" (17). El Compendi breu de les -

quatre reglas de l'arismètica pràctica de Francesc Ifern, es publica abans de l'any 1759. Com que les aritmèti--ques existents són en castellà, el que ha estat mestre de primeres lletres a Girona, diu que "he volgut explicar-las en nostra llengua cathalana, fent est compendi de ellas ab major claredat possible, perquè puga qualse vol apèndrer-las ab brevetat y poch treball" (18).

Per altra part hem de tenir present un aspecte que caracteritza i defineix l'activitat de l'Acadè--mia de Bones Lletres de Barcelona, de la qual en formen part professors de retòrica de l'escola municipal així--com del col·legi tridentí, l'interés per la història i la llengua de Catalunya, així com el conreu de la llengua catalana, en concret de la poesia (19).

Lamentablement tota aquesta problemàtica no es trasllueix en la documentació estudiada. Per un costat --constato que no hi ha cap referència a la llengua catala--na. Els mestres de primeres lletres tenen l'obligació --d'ensenyar de llegir i escriure, s'han de dedicar a ense--nyar l'art de la lectura i l'escriptura, aquestes dues --expressions a partir de decret de Nova Planta són escri--tes en castellà, però no s'explicita res més. Per altra part les referències a la llengua castellana, tot i no ser abundants, hi són. Quan es fa la conducció del mes--tre de primeres lletres Miquel Horts (novembre de 1795) se li diu que té l'obligació "de haver de enseñar de --leer en español a dichos niños" (20). És la única refe--rència que he trobat pel que respecte als mestres de --primeres lletres. En l'informe Delàs, quan es parla del professor de la primera aula de gramàtica, el síndic --gironí, diu que és "de cortísima agilidad en el idioma español", afegint tot seguit "tan necesario y prebeni--do con repetidas órdenes por nuestro soberano" (21).

Els llibres de text són un bon indicador per saber la llengua emprada en l'ensenyament. Tots els --

llibres esmentats en els programes i plans d'estudis són citats o en versió llatina o castellana. Sovint al costat de la referència del llibre hi ha anotacions que aclareixen possibles dubtes, per exemple "para que nunca los discípulos se separen del más estilo español y aseguren el mejor latín" (22).

Sobre aquesta qüestió cal investigar altres fonts d'informació com, per exemple, les edicions de llibres (23). Perquè, de fet, la documentació oficial que he estudiat més aviat ens inclina a creure en un ús cada cop més intens, de la llengua castellana.

6. L'ALUMNAT

Amb les dades proporcionades per la documentació municipal constato un augment d'assistència a classe per part dels infants pobres de la ciutat, tant és així que cinc anys després de la creació de l'escola pública i gratuïta (1728), l'Ajuntament inicia els tràmits per obrir-ne una altra al barri de Sant Feliu i de Sant Pere, l'any 1733.

Les dades més precises sobre l'alumnat s'obtenen a partir dels censos de finals de segle. El cens de l'any 1797 parla de 120 alumnes de primeres lletres a les escoles de l'Ajuntament, quan la ciutat té 7120 habitants; el Interrogatorio de l'any 1802, que ens diu que en les dues escoles de primeres lletres hi assisteixen un total de 80 nens. Algunes nenes, poques, reben ensenyament en el convent de les monges beates, - el document parla "de algunas" nenes, sense especificar res més. La ciutat en aquest lustre (1797-1802) no ha augmentat d'habitants i en canvi ha disminuït en un terç l'assistència dels minyons a les classes del municipi.

A les classes de gramàtica i retòrica a càrrec de l'ajuntament hi ha -l'any 1797- 77 i 7 alumnes respectivament. L'any 1802 són 109 alumnes en total.

L'escola de dibuix té 70 alumnes l'any 1797. Aquesta qualitat és semblant a la dels alumnes de les escoles de llatinitat.

Aquestes dues dades referents als alumnes de llatinitat i de l'escola de dibuix són importants ja que són exponent de l'afany d'aprendre per part dels gironins i també dels servei que en aquest sentit feien les escoles municipals. Quedava clar que l'esforç dels diputats i regidors per poder tenir a la ciutat càtedres de gramàtica i retòrica i professorat de dibuix no havia estat un esforç en va, sinó que responia a una necessitat real.

En l'ample i exhaustiu Interrogatori de l'any 1802 no consta que hi hagi altres centres d'ensenyament a la ciutat que els esmentats. Quan es parla dels convents de la ciutat, es demana concretament que es digui "el numero de niños que haya en ellos, como collegiales para educarlos", també es demana la quantitat de "niñas educadas" que pugui haver-hi en els convents de religioses. La única resposta -com ja he dit- és la de 5 nenes al convent de les monges beates, que augmenten amb l'assistència d'algunes nenes externes de Girona.

Aquesta constatació que en els convents de la ciutat no hi ha nois que estudiïn, llevat del cas de les beates, contrasta amb l'afirmació que es fa l'any 1797 que molts pares prefereixen enviar els seus fills a aprendre primeres lletres als convents. Afirmació que per altra part no he pogut confirmat documentalment.

Cal refusar -com ja he explicat- la xifra de 1050 estudiants que dóna el cens de Floridablanca realitzat l'any 1787, que ens portaria a considerar a Girona com a pionera arreu de Catalunya de l'ensenyament, amb un 13'1% dels seus habitants dedicats a l'estudi.

CLOENDA.

La lectura de la documentació estudiada ens porta a concloure que la situació general de l'ensenyament a Girona, tot al llarg del segle XVIII, no té res d'extraordinària. Potser només podriem subratllar com una dada plenament positiva l'afany de l'Ajuntament - per millorar les condicions de l'ensenyament a la ciutat i per assumir-ne la responsabilitat immediata i directa a tots els nivells. En aquest sentit, són dignes de ser repetides les paraules enèrgiques del Síndic Delàs:

"En esta constitución se hallan nuestros estudios, quanto importa remediarla no es menester ponderarlo ni se esconde a la alta penetración de V.S. el lance es grave y por tanto no es caso que nos sinamos precisamente en cortar ramas, dexando el tronco intacto que a menos pensar rompería en nuevos retoños. Si V.S. quiere con firmeza lograr el intento, forzoso es que arranque de raiz todo mal, esto es lo que debe V.S. resolver con quanto estime más caval y oportuno (...) recordándole que el bien o el mal de una república depende todo de la buena o mala educación de la juventud y que la conciencia del magisterio carga mucho a invigilar sobre ella" (24).

La història més recent de l'escola a les comarques de Girona mostra el paper primordial que els mestres públics van jugar en la tasca de la renovació escolar. Es tracta d'una història coneguda i d'uns noms també coneguts (25): Llorenç Jou i Olió, Manuel Cantarell, Joan Bosch i Cusí, Salvador Genís i Bech, Joan Delclós, Carme Auguet i Comalada, Silvestre Santaló, - Josep Barceló y Matas, Cassià Costal, Antolí Tarrats, Pere Blasei...

Em serà permès d'inscriure l'esforç de l'Ajuntament gironí de la divuitena centúria per instaurar a la ciutat un ensenyament públic, digne i obert a tothom en aquesta història que ens obre a l'esperança?.

VII. NOTES ALS CAPÍTOLS

INTRODUCCIÓ

- (1) Presentada el mes de juny de 1978 i avui publicada : Baldiri REIXAC, Instruccions per a l'ensenyança de minyons, tom II, a cura de S.MARQUÈS i A.ROSSICH, Girona, Publicacions del Col·legi Universitari de Girona, 1981.
- (2) Isabel de AZCARETE RISTORI, "La enseñanza primaria en Barcelona desde 1600 a 1772", Cuadernos de Arqueología e Historia de la ciudad, n.5, Barcelona, 1964, pg.131-171; "Labor docente de la Iglesia en la ciudad de Barcelona", Cuadernos de Arqueología e Historia de la ciudad, n.11, Barcelona, 1967, pg.61-107; "La enseñanza primaria en Barcelona. La educación de la mujer", Cuadernos de Arqueología e Historia de la ciudad, n.12, 1968, pg. 177-192.
- (3) J.CARRERA PUJAL. La Barcelona del s.XVIII (2 vol.), Barcelona, Ed.Bosch, 1951, especialment el cap. VI : L'ensenyament primari, superior i professional; i el cap. VII : Les lletres i les ciències. ; La enseñanza profesional en Barcelona en los siglos XVIII y XIX, Barcelona, Ed.Bosch, 1957.
- (4) Ignaci CASANOVAS, Documents per la història cultural de Catalunya en el s. XVIII, Barcelona, Balmes, 1934; La cultura catalana en el s. XVIII, Barcelona, Balmes, 1953.
- (5) Alexandre GALÍ, Rafael d'Amat i de Cortada, baró de Maldà, Barcelona, Ed. Aedos, 1953.

- (6) Antoni JUTGLAR BERNAUS, "Notas para el estudio de la enseñanza en Barcelona hasta 1900", AYUNTAMIENTO DE BARCELONA, Notas para el estudio institucional de la ciudad, Barcelona, Gráficas Fomento, 1966, pg.283 - 419.
- (7) Ana M. ORIOL MONCANUT, La enseñanza en Barcelona a fines del siglo XVIII, Madrid, CISC, 1959.
- (8) Ferran SOLDEVILA, Barcelona sense Universitat, Barcelona, Universitat de Barcelona, 1938.
- (9) Pedro VOLTES BOU, "La Universidad de Barcelona en los primeros años del siglo XVIII", Divulgación histórica de Barcelona, X, Barcelona, 1959, pg. 185-190.
- (10) Historia y labor de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona, desde su fundación en el siglo XVIII, Barcelona, Real Academia de Buenas Letras, 1980.
- (11) Jaume CODINA, Un quadern escolar pratenc del segle XVIII, El Prat de Llobregat, Ed. Amics del Prat, 1980.
- (12) Ricard JORDÀ i GUELL, Vida olotina en el salt de l'època moderna (1780-1790), Barcelona, Dalmau, 1978; "Una reglamentació escolar del s. XVIII, les Ordinacions de l'Escola de Llatí" in Comunicacions de les III Jornades d'Història de l'Educació als Països Catalans, Girona, 1979, pg. 213-215.
- (13) Enrique CLAUDIO GIRBAL, "La Universidad Literaria. Datos y documentos inéditos", Revista de Gerona, XVIII, 1894, pg. 115-127, 142-145, 210-217.
- (14) Ramon GRABOLOSEA, Joan Carles Panyó i Figaró, Olot, Patronat d'Estudis Històrics d'Olot i comarca, 1976.
- (15) Josep LLADONOSA i PUJOL, Escoles i mestres de minyons a Lleida, Barcelona, Dalmau, 1970.
- (16) Josep Mª MARQUÈS i PLANAGUMÀ, "Escoles gironines del segle XVIII", Revista de Girona, n.87, 1979, pg.77-81.
- (17) Miquel PUIG, "Noves dades dels anys 1760-1761 per a història de les institucions escolars d'Olot", Annals 1978, Olot, Patronat d'Estudis Històrics d'Olot i comarca, 1979, pg. 131-155; "L'Escola a l'Antic Règim. L'ensenyament a Olot el s. XVIII" in Comunicacions de les III Jornades d'Història de l'Educació als Països Catalans, Girona, 1979, pg. 59-65.

- (18) Manuel RUBIÓ i BORRÀS, Història de la Real y Pontificia Universidad de Cervera, Barcelona, Lib. Verdaguer, 1915.
- (19) Joan SALA i PLANA, "La pedagogia del dibuix al segle XVIII, a partir d'un tractat de Joan Carles Panyó" in Annals 1979, Olot, Patronat d'Estudis Històrics d'Olot i comarca, 1980.
- (20) Jaume SOBREQUÈS i CALLICÓ, Els Estudis Universitaris a Girona al llarg de la Història, Girona, Publicacions del Col·legi Universitari de Girona, 1978.
- (21) Joan Bautista TORROELLA, El Estudi General o Universitat Literaria de Girona, Girona, Imp. Torres, 1906.
- (22) M.T. VAZQUEZ PRADA - P. GARCIA SEGARRA, "L'ensenyament a Tarragona durant el segle XVIII" in Comunicacions de les II Jornades d'Història de l'Educació als Països Catalans, Ciutat de Mallorca, 1978.
- (23) Sebastià CASANOVAS i CANUT, Memòries d'un pagès del segle XVIII, Barcelona, Curial, 1978.
- (24) Albert COMPTE i FREIXANET, "Un municipi empordanès sota el Vell Règim: Castelló d'Empúries en els segles XVI, XVII i XVIII" in Anales del Instituto de Estudios Ampurdaneses, Figueres, 1963, pg.11-79; Lluís CONSTANS, Bañolas, Banyoles, Gràfiques Granés, 1951.
- (25) Joaquim DANÉS i TORRAS, Pretèrits olotins, Olot, Imp. Aubert, 1950.
- (26) Jordi VERRIÉ, Continuitat pedagògica catalana durant els segles XVIII i XIX, Barcelona, El Tremp, 1981.
- (27) Arxiu de la Corona d'Aragó. Secció: Real Audiencia, Sèrie: Papeles de Su Excelencia.
- (28) Des d'aquest any hi ha la col·lecció completa, i des de l'any 1345 en falta algun.
- (29) Jaime VICENS VIVES, Aproximación a la historia de España, Barcelona, Ed. Vicens-Vives, 1962 (3ª ed.), p. 146.

- (30) Jaume VICENS i VIVES, "La nova història", Serra d'Or, Monestir de Montserrat, 1960.
- (31) Cfr. Núria SALES, Els botiflers, 1705-1714, Barcelona, Dalmau, 1981.
- (32) Cfr. Jaime MARQUES CASANOVAS, "El Archivo catedralicio de Gerona", Revista de Gerona, n.42, 1968, pg.80-84.
- (33) Cfr. Lluís BATLLE i PRATS, "La Biblioteca Municipal de Gerona", Anales de Estudios Gerundenses, X, 1955, pg. 235-254.
- (34) Cfr. José M^a. MARQUES PLANAGUMA, "La Biblioteca del Seminario", Revista de Gerona, n.35, 1966, pg.51-52.
- (35) En l'arxiu particular de la família Adroer, de Viladassens (Gironès) s'hi guarda la documentació de la casa pairal a partir del segle XIV. Entre els documents existents hi ha el títol de doctor en teologia lliurat per la Universitat de Pisa a Antoni Adroer, canonge gironí, professor de l'Estudi General de Girona i creador d'una càtedra de teologia a la Universitat gironina.
- (36) Es tracta de la biblioteca privada de la família Ciurana, de Riudellots de la Selva. La major part de la qual fou creada pel senyor Anton de Ciurana en la segona meitat del segle XVIII. Hi ha una col·lecció de "El Mercurio de España", periòdic oficial depenent de Secretaria d'Estat. En català només hi ha un catecisme imprès a Girona en el que hi falten les dues primeres pàgines, també s'hi troba el llibre de mossèn Ciro - Valls i Geli, Método práctico para promover los estudios de latinidad y bellas letras, Barcelona, Imp. Francisco Suriá, 1790, que no es troba íntegre en cap de les biblioteques gironines.
- (37) Cfr. Joan Bta. TORROELLA, El Estudi General..., ob. cit.; Jaume SOBREQÜES i CALLICÓ, Els Estudis Universitaris..., ob. cit.; Enrique CLAUDIO GIRBAL, "La Universidad Literaria...", ob. cit.

Capítol primer : EL MARC HISTÒRIC.

- (1) M.ARDIT, A.BALCELLS, N.SALES, Història dels Països Catalans, de 1714 a 1975, Barcelona, Edhasa, 1980, p. 42.
- (2) Pierre VILAR, Catalunya dins l'Espanya Moderna, III, Barcelona, Ed. 62, 1966, p. 632.
- (3) Idem., p. 627.
- (4) Antonio DOMINGUEZ ORTIZ, Sociedad y Estado en el siglo XVIII español, Barcelona, Ariel, 1976, p. 403.
- (5) Apud M.ARDIT, A.BALCELLS, N.SALES, Història dels..., ob. cit., p. 51.
- (6) Jaime VICENS VIVES, Historia económica de España, Barcelona, Ed. Vicens-Vives, 1972 (9 ed.), p. 537.
- (7) Joan MERCADER, Els Capitans Generals, Barcelona, Ed. Vicens-Vives, 1980 (2ª ed.), p. 135.
- (8) Jaume VICENS i VIVES, "La Guerra del Francés" in R. d'ABADAL et al., Moments crucials de la història de Catalunya (pg. 265-286), Barcelona, Ed. Vicens-Vives, 1962, pg. 266-267.
- (9) Gonzalo ANES, El Antiguo Régimen: Los Borbones, Madrid, Ed. Alfaguara, 1975, p. 51.
- (10) Antonio DOMINGUEZ ORTIZ, Sociedad y Estado..., ob. cit., p. 400.
- (11) Joan MERCADER, Els Capitans..., ob. cit., p. 117.
- (12) Cfr. Antonio DOMINGUEZ ORTIZ, Sociedad y Estado..., ob. cit., p. 477.
- (13) Idem., pg. 476-477.
- (14) Jean SARRAILH, La España ilustrada de la segunda mitad del siglo XVIII, Madrid, Fondo de Cultura Económica, 1974, p. 17.
- (15) Enric MOREU REY, El pensament il·lustrat a Catalunya, Barcelona, Ed. 62, 1966, p. 8.
- (16) Idem., p. 10.

- (17) Juan del NIDO y SEGALERVA, Intento de reconstituir la España, Madrid, Li. Fernando Fe, 1912, p. 69.
- (18) Gonzalo ANES, El Antiguo Régimen..., ob. cit., p.453.
- (19) Joaquim NADAL FARRERAS, La introducción del catastro en Gerona, Barcelona, Universidad de Barcelona, 1971, p. 90.
- (20) Interrogatorio a que deben contestar todos los pueblos de España para que el departamento del Fomento General del Reyno y Balanza de Comercio pueda presentar el censo de población del año de 1802 que ha encargado S.M.,A.H.M.G., M.A. 1803, apèndix.
- (21) Cfr. Pierre VILAR, Catalunya dins l'Espanya Moderna, II, ob. cit.,pg. 150ss.
- (22) Cfr. Ramon ALBERCH i FUGUERAS, "La població a Girona a la fi del segle XVIII" in COL.LECTIU, Treballs d'Història (pg. 89-109), Girona, Imp. Masó, 1976.
- (23) Francisco CAMPDERA CAMIN, Indagación estadística acerca de la reproducción y mortandad en la ciudad de Gerona y en la villa de Lloret de Mar en el último siglo y en los siete primeros del actual, Barcelona, Imp. Pons y Cia., 1849, p. 31.
- (24) Ramon ALBERCH i FUGUERAS, "La demografia gironina del 1808 al 1814", Estudi General, n. 1, Girona, 1981, p. 176.
- (25) Cfr. Ramon ALBERC i FUGUERAS, "La població a Girona...", ob. cit., p. 91.
- (26) Cfr. Joaquim NADAL FARRERAS, La introducción..., ob. cit., pg. 149 ss.
- (27) Idem., apèndix 10.
- (28) A.H.M.G., lligal Estadística. Preus de grans.
- (29) Antonio DOMINGUEZ ORTIZ, Alteraciones andaluzas, Madrid, Ed. Narcea, 1973, p. 27.
- (30) Les dades les he obtingut a l'Arxiu de la Catedral de Girona, Secció : Obra; a la Biblioteca del Seminari de Girona, Ms. 17/3, i als Manuals d'Acords Municipals.

- (31) Arthur YOUNG, Viatge a Catalunya, Barcelona, Ed. Ariel, 1970, pg. 92-93.
- (32) Ramon ALBERCH i FUGUERAS, Els orígens de la Girona contemporània, Girona, Institut Estudis Gironins, 1978, p. 5.
- (33) Idem., p. 6.
- (34) Cfr. Joaquim NADAL i FARRERAS, "La situació de la manufactura a Girona del 1790 al 1840" in COL.LECTIU, Treballs d'Història (pg. 109-124), Girona, Imp. Masó, 1976.
- (35) Jaime VICENS VIVES, "Gerona después de la paz de - Ryswick", Anales del Instituto de Estudios Gerundenses, II, 1947, pg. 5-49.
- (36) Magistrats municipals amb facultats executives i rectores que en altres indrets del Principat reben altres noms: Consellers, Còsols, Paers, Procuradors...
- (37) Els noms dels possibles elegits -que han de reunir - determinades condicions- són escrits en rodolins i - guardats en sacs. El dia de l'elecció un infant extreu a sort els rodolins i en llegeix el nom.
- (38) Cfr. Joan MERCADER i RIBA, Felip V i Catalunya, Barcelona, Ed. 62, 1968.
- (39) Vegem un exemple concret mitjançant l'encapçalament d'una acta de l'Ajuntament de la ciutat, del dia 20 de setembre de 1724 :
- "Los Muy Illustres Señores Don Joseph de Oliveras y Balle, Don Juan de Ciurana y Ros, Joseph Batlla, Don Gerónimo Fontdevila, Don Jayme Miró y Juan Bautista Prats, regidores de la presente ciudad de Gerona, (juntamente con Don Narciso de Camps y Amat y Francisco de Prats y Balle, ausentes) estando en Ayuntamiento ordinario, de los señalados en cada semana por S. E. y Real Audiencia de este Principado de Cathaluña, en cuyo Ayuntamiento, ñor no haver assistido ni comparezido el Exmo. Señor Corregidor de la misma ciudad ni su theniente, en falta y por ausencia de uno y otro, insiguiendo lo dispuesto por Su Magestad (Dios le guarde)

con su Real Cédula instructoria dada en Balzaín a treze octubre mil setecientos y diez y ocho, y también lo declarado y resuelto por S.E. y Real Audiencia sobrerreferida y partidipado por el secretario de aquella al Muy Illustre Ayuntamiento de dicha esta ciudad en carta de veinte mayo mil setecientos y diez y nueve, ha presidido y acistido el dicho Sr. Regidor Don Joseph de Oliveras y Balle por ser primero que los demás sus corregidores presentes y arriba nombrados", A.H.M.G., M.A. 1723, f. 315v.

- (40) Funcionari municipal elegit per sufragi directe i que actua de procurador dels interessos dels veïns.
- (41) J. SOBREQUÈS i CALLICÓ, "La inmigració francesa a Arenys de Mar a finals del s. XVIII (1791-1798)", Anales del Instituto de Estudios Gerundenses, XVII, 1964-65, p. 423.
- (42) Joan MERCADER, Els Capitans Generals, Barcelona, Ed. Vicens-Vives, 1980 (2ª ed.), p. 118.
- (43) Cfr. M. de RIQUER, Quinze generacions d'una familia catalana, Barcelona, Ed. Planeta, 1979.
- (44) Cfr. Enric MIRAMBELL BELLOC, Bibliografia gerundense desde la introducción de la imprenta hasta el siglo XX, tesi doctoral, Universitat de Barcelona, Fac. Filosofia y Letras, Barcelona, 1966.
- (45) Enrique CLaudio GIRBAL, "Tipógrafos y bibliópolas gerundenses", Revista de Gerona, V, 1881, p. 6.
- (46) Enric MIRAMBELL BELLOC, Bibliografia gerundense..., ob. cit., p. 10.
- (47) A.H.M.G., M.A. 1799, f.4.
- (48) A.H.M.G., M.A. 1752, f. 99.
- (49) Enric MIRAMBELL BELLOC, Bibliografia gerundense..., ob. cit., p. 4.
- (50) Aquesta és l'opinió de Jaume Guillamet, d'altres afirmen que va sortir fins el 1800. Cfr. Jaume GUILLAMET, La premsa a les comarques gironines, Barcelona, Ed. Selecta, 1977, p. 27; Carles RAHOLA, La ciutat de Girona, II, Girona, Ed. Barcino, 1929, p. 35.

- (51) Lluís Ma de PUIG, "La primera premsa gironina" ,
Presència, n. 446, Girona, 1976, p. 20.
- (52) Idem., p. 21.

Capítol segon : LES ESCOLES DE PRIMERES LLETRES

- (1) A.H.M.G., E.P. 41 s/n. No s'indiquen el nombre de quarteres de blat.
- (2) Cfr. A.H.M.G., M.A. 1689, f.4ss.
- (3) A.H.M.G., M.A. 1704, f.433.
- (4) A.H.M.G., M.A. 1703, f.345. El subratllat és meu.
- (5) A.H.M.G., M.A. 1704, f.437.
- (6) A.H.M.G., M.A. 1702, f.513.
- (7) Josep CLARA, "La ciutat de Girona a mitjan segle XVII", Revista de Girona, n.94, 1981, p. 7.
- (8) Francesc IFERN, Compendi breu de las quatre reglas de l'Arithmètica Pràctica, Girona, Narcís Oliva, s/d.
- (9) A.H.M.G., M.A. 1723, f.187. No s'especifiquen les raons de la revocació.
- (10) A.H.M.G., M.A. 1728, f.149.
- (11) Idem., f.149v.
- (12) A.H.M.G., I.P. 43 s/n.
- (13) A.H.M.G., M.A. 1733, f.291.
- (14) A.H.M.G., M.A. 1777, f.12.
- (15) Cfr. A.H.M.G., M.A. 1802, f.250.
- (16) Cfr. A.H.M.G., M.A. 1804, f.72.
- (17) A.H.M.G., M.A. 1769, f.254.
- (18) A.H.M.G., M.A. 1756, f.26v.

- (19) Idem., f.27.
- (20) A.H.M.G., M.A. 1777, f.12.
- (21) A.H.M.G., M.A. 1771, f.207.
- (22) Cfr. A.H.M.G., M.A. 1784, f.165ss.
- (23) Idem., f.166.
- (24) A.H.M.G., M.A. 1787, f.35.
- (25) A.H.M.G., M.A. 1796, f.16.
- (26) A.H.M.G., M.A. 1797, f.129v.
- (27) A.H.M.G., M.A. 1798, f.118.
- (28) A.H.M.G., M.A. 1803, apèndix "Instrucciones..."
- (29) A.H.M.G., M.A. 1804, f.68.
- (30) A.H.M.G., M.A. 1806, f.158.
- (31) A.H.M.G., M.A. 1808, f.123.
- (32) A.H.M.G., llibre d'Index dels M.A.
- (33) Cfr. A.H.M.G., M.A. 1686, f.101. El subratllat és meu.
- (34) A.H.M.G., M.A. 1756, f.26v.
- (35) A.H.M.G., M.A. 1784, f.167. El subratllat és meu.
- (36) Josep IGLESIES, El cens del Comte de Floridablanca, 1787, II, Barcelona, Fundació S. Vives Casajoana, 1970, p. 51.
- (37) Pierre VILAR, Catalunya dins l'Espanya moderna, III, Barcelona, Ed. 62, 1966, p. 42.
- (38) Cfr. Ramon ALBERCH i FUGUERAS, "La població a Girona a la fi del segle XVIII", in COL.LECTIU, Treballs - d'Història (pg. 89-109), Girona, Imp. Masó, 1976, p.91.
- (39) Cfr. A.H.M.G., M.A. 1803, apèndix "Interrogatorio..."
- (40) A.H.M.G., M.A. 1806, f.158. El subratllat és meu.
- (41) A.H.M.G., M.A. 1803, apèndix "Interrogatorio..."
- (42) A.H.M.G., M.A. 1804, f.68v.
- (43) A.H.M.G., M.A. 1787, f.34.
- (44) És el mateix estudi del Pes de la Palla i que algunes vegades el trobo amb aquest nom.

- (45) A.H.M.G., M.A. 1751, f.284.El subratllat és meu.
- (46) Algunes vegades també anomenat Estudi General p.e.
A.H.M.G., M.A. 1756, f.26v. Es tracta de l'estudi
situat al Pes de la Palla.
- (47) A.H.M.G., M.A. 1771, f.207.
- (48) A.H.M.G., M.A.1756, f.95.
- (49) A.H.M.G., M.A. 1756, f.26v.
- (50) A.H.M.G., M.A. 1767, f.139.
- (51) A.H.M.G., I.P. 33 s/n.
- (52) A.H.M.G., M.A. 1773, f.84.
- (53) A.H.M.G., M.A. 1775, f.13.
- (54) A.H.M.G., M.A. 1795, f. 108v.
- (55) Cfr. A.H.M.G., M.A. 1798, f.9v.
- (56) A.H.M.G., M.A. 1798, 118.
- (57) Cfr. A.H.M.G., M.A. 1806, f.141v.
- (58) A.H.M.G., M.A. 1770, f.82.
- (59) Real Provisión de Su Magestad y señores del Consejo,
en que se prescribe los requisitos que han de concus
rir en las personas que se dediquen al magisterio de
las Primeras Letras y los que han de preceder para -
su examen, con lo demás que contine. Madrid, 1771,
pg. 1-2.
- (60) A.H.M.G., M.A. 1690, f.607v.
- (61) A.H.M.G., M.A. 1728, f.192.
- (62) A.H.M.G., M.A. 1728, f.149.
- (63) A.H.M.G., M.A. 1717, f.50v.
- (64) A.H.M.G., M.A. 1767, f.176v.
- (65) A.H.M.G., M.A. 1770, f.82.
- (66) Cfr. A.H.M.G., M.A. 1771, f.207.
- (67) Cfr. A.H.M.G., M.A. 1775, f.13.

- (68) Cfr. A.H.M.G., M.A. 1795, f.108.
- (69) A.H.M.G., M.A. 1806, f.141v.
- (70) A.H.M.G., M.A. 1690, f.607v.
- (71) Tatxat en l'original.
- (72) A.H.M.G., M.A. 1702, f.522.
- (73) A.H.M.G., M.A. 1717, f.51.
- (74) A.H.M.G., M.A. 1723, f.20v. El text municipal ja és escrit en castellà.
- (75) A.H.M.G., M.A. 1728, f.193.
- (76) A.H.M.G., M.A. 1767, f.176v.
- (77) A.H.M.G., M.A. 1795, f.108.
- (78) A.H.M.G., M.A. 1770, f.82. Aquest ensenyament de gramàtica no s'especifica en què consisteix.
- (79) A.H.M.G., M.A. 1806, f.141v.
- (80) A.H.M.G., M.A. 1728, f.192v.
- (81) A.H.M.G., M.A. 1776, f.246.
- (82) A.H.M.G., M.A. 1784, f.165.
- (83) Idem., f.166.
- (84) En el primer capítol he exposat les equivalències dels preus.
- (85) A.H.M.G., M.A. 1689, f.4.
- (86) A.H.M.G., M.A. 1690, f.607v.
- (87) A.H.M.G., M.A. 1703, f.347.
- (88) A.H.M.G., M.A. 1703, f.352v-353.
- (89) A.H.M.G., M.A. 1704, f.431v-432.
- (90) A.H.M.G., M.A. 1713, f.290v-291.
- (91) A.H.M.G., M.A. 1717, f.50v-51.
- (92) A.H.M.G., M.A. 1723, f.20v.
- (93) A.H.M.G., M.A. 1756, f.27v.

- (94) A.H.M.G., M.A. 1772, f.295v.
- (95) A.H.M.G., M.A. 1797, f.129v.
- (96) A.H.M.G., M.A. 1802, f.250.
- (97) Idem.
- (98) A.H.M.G., M.A. 1807, f.133v-134.
- (99) A.H.M.G., M.A. 1728, f.192v.
- (100) A.H.M.G., M.A. 1713, f.291.
- (101) A.H.M.G., M.A. 1725, f.241.
- (102) A.H.M.G., M.A. 1728, f.149v.
- (103) A.H.M.G., M.A. 1709, f.283.
- (104) A.D.G., Serie Manuals, 1677 s/n.
- (105) A.H.M.G., M.A. 1686, f.493v.
- (106) A.H.M.G., M.A. 1702, f.513.
- (107) A.H.M.G., M.A. 1704, f.430s.
- (108) Cfr. A.H.M.G., M.A. 1704, f.430s.; 1711, f.317;
1713, f.290.
- (109) A.H.M.G., M.A. 1709, f.283.
- (110) A.H.M.G., M.A. 1704, f.441v.
- (111) Luís BATLLE i PRATS, "La Enseñanza General Básica en Gerona en el siglo XVIII", in Los antiguos centros docentes españoles (pg. 183-199), San Sebastian, Patronato "José Ma Quadrado" (CISC), 1975, p. 196.
- (112) A.H.M.G., M.A. 1703, f.345, 352; 1711, f.317; 1713, f. 290.
- (113) A.H.M.G., M.A. 1703, f.346; 1704, f. 441v-442; 1713, f.290; 1717, f. 50v.
- (114) A.H.M.G., M.A. 1703, f.345, 408v., 430v.
- (115) A.H.M.G., M.A. 1705, f.202.
- (116) A.H.M.G., M.A. 1706, f.387; 1708, f.59; 1709, f.283; 1710, f.393v.

- (117) Lluís Mª de PUIG i OLIVER, "El catalanisme polític a Girona. Introducció a la seva història" in COLLECTIU, Treball d'Història (pg. 149-182), Girona, Imp. Masó, 1976, p. 151.
- (118) En carta privada responent a la meva consulta.
- (119) Francesc IFERN, Compendi breu de..., ob. cit., introducció.
- (120) A.H.M.G., M.A. 1723, f.191.
- (121) A.D.G., Parròquia de Sant Feliu de Girona, llibre d'òbits, IV (juny 1752-octubre 1800), f.6.
- (122) Josep ULLASTRA (Banyoles 1690-Peralada 1762), autor de la Gramàtica cathalana embellida ab dos ortografias extensas i ab apòstrofe per a correctamenr parlar i escriurer en extens i apostrofada la llengua catalana i del Exercici del cristià. Cfr. M. de RIQUER- A.COMAS, Història de la Literatura Catalana, IV, Barcelona, Ariel, 1964, pg.183ss.; J.M. MIQUEL i VERGÉS, "La filologia catalana en el periode de la decadència", Revista de Catalunya, XVIII, 1938, pg. 261-285. Darrerament Montserrat Anguera ha publicat l'estudi i edició crítica de la Gramàtica cathalana, Barcelona, Fundació Mediterrània, Ed. Voz, 1980.
- (123) Antoni de Bastero i Lledó (Barcelona 1675-Girona 1737), autor de la Crusca Provenzale i una Història de la Llengua catalana.
- (124) Baldiri Reixac i Carbó (Bell.lloc d'Aro 1703 - Ollers 1781), a2tor de les Instruccions per a l'ensenyança de minyons. Posteriorment s'ha trobat al Seminari de Girona una segona part que ha estat editada pel Col.legi Universitari de Girona, a cura de S.Marquès i A.Rossich. També va escriure en llatí un Diálogo de la Doctrina Christiana, d'aquest llibre no en tenim cap altre referència.
- (125) Narcís Julià (Torroella de Montgrí 1657 - Girona - 1705), autor d'una Oración fúnebre a Catalina Antonia de Cardona, i d'un tractat de mètrica catalana Parnàs

Català. Cfr. Albert ROSSICH, Una poètica del Barroc. El "Parnàs Català", Girona, Publicacions del Col·legi Universitari de Girona, 1979.

- (126) A.H.M.G., M.A. 1723, f.20.
- (127) A.H.M.G., I.P. 33 s/n.
- (128) A.H.M.G., M.A. 1723, f.199v.; 1724, f.315v.; 1728, f.149v.; 1755, f.95; 1767, f.176.
- (129) A.H.M.G., I.P. 33 s/n.
- (130) A.H.M.G., M.A. 1755, f.90s; 1767, f.139; 1768, f.118; 1773, f.59-61, 90; 1775, f.246; 1778, f.81 (2ª part); 1781, f.221v.; 1802, f.250; I.P. 33 s/n.
- (131) A.H.M.G., M.A. 1756, f.26; I.P. 33 s/n.
- (132) A.H.M.G., M.A. 1769, f.254.
- (133) A.H.M.G., 1770, f.81v.
- (134) Idem.
- (135) A.H.M.G., M.A. 1771, f.207.
- (136) A.H.M.G., M.A. 1775, f.13.
- (137) A.H.M.G., M.A. 1784, f.166.
- (138) A.H.M.G., I.P. 41 s/n "Relación de los méritos y - ejercicios literários de don Agustín Llonch, maestro de primeras letras de la ciudad de Gerona".
- (139) A.H.M.G., M.A. 1789, f.154; 1790, f.110v.
- (140) A.H.M.G., M.A. 1795, f.108.
- (141) A.H.M.G., M.A. 1798, f.6v.
- (142) A.H.M.G., M.A. 1798, f.9v., 109.
- (143) A.H.M.G., M.A. 1804, f.72.
- (144) A.H.M.G., M.A. 1801, f.79-79v.
- (145) A.H.M.G., M.A. 1806, f.141v.; 1808, f.57v.
- (146) A.H.M.G., I.P. 40 s/n. Com que no és un document oficial el text està redactat encara en català, tot i ser l'any 1791.
- (147) Idem.

- (148) Idem.
- (149) Idem.
- (150) A.H.M.G., M.A. 1770, f.82.
- (151) A.H.M.G., M.A. 1767, f.176v.
- (152) A.H.M.G., M.A. 1770, f.82.
- (153) A.H.M.G., M.A. 1771, f.207v.
- (154) A.H.M.G., M.A. 1795, f.108.
- (155) Cfr. M. de RIQUER - A.COMAS, Història de la ..., ob. cit., p. 25.
- (156) Sobre aquesta qüestió vegeu la meva introducció a Baldiri REIXAC, Instruccions per a..., ob. cit.
- (157) A.H.M.G., M.A. 1767, f. 176v.
- (158) Real Provisión de Su Magestad..., ob. cit., art. X.
- (159) A.H.M.G., I.P. 40 s/n.
- (160) Cfr. J. RUIZ BERRIO, Política escolar de España en el siglo XIX, Madrid, CSIC, 1970, p. 313.
- (161) A.H.M.G., M.A. 1801, f.91.
- (162) Calígraf espanyol. Nascut a Palència el 1759, mor a Madrid el 1820. Fou Oficial Mayor Archivero del Reyno.
- (163) A.H.M.G., M.A. 1804, f.85. L'autor asturià (1770-1843) té publicats diversos llibres d'economia i hisenda: Memoria sobre el crédito público (Madrid, - 1820), Elementos de la ciencia de Hacienda (Londres, 1825), Diccionario de Hacienda para uso de la suprema dirección de ella (Londres, 1827-28).
- (164) Josep LLADONOSA, Escoles i mestres antics de minyons a Lleida, Barcelona, Dalmau editor. 1970, p.46.
- (165) A.H.M.G., M.A. 1728, f.192.
- (166) A.H.M.G., M.A. 1784, f.166.
- (167) A.H.M.G., M.A. 1690, f.608.

- (168) A.H.M.G., M.A. 1728, f.192.
- (169) A.H.M.G., I.P. 33 s/n.
- (170) És la festa per commemorar la vistòria de l'any 1684 contra les tropes franceses del general Bellefonds que assetjaven la ciutat i que fou atribuïda a l'ajuda de Sant Narcís, patró de Girona.
- (171) Es tracta de sant Germà, Justí, Paulí i Cici, la festa dels quals se celebra el dilluns immediat a la festa de la Santíssima Trinitat. A començaments del segle XV era molt intensa la devoció de la ciutat a aquests sants, tant és així que el Consell de la ciutat decideix associar-se a la festivitat religiosa, assistint corporativament a l'ofici a la catedral. Aquest costum encara dura el segle XVIII.
- (172) Les festes de la ciutat solen tenir una durada d'una setmana.
- (173) Cfr. A.H.M.G., I.P. 33 s/n. Aquesta relació de festes és confeccionada l'any 1778, ja que el mestre Benet Solanic parla de festes "aprovadas este año de 1778".
- (174) Idem.
- (175) Cfr. A.H.M.G., I.P. 33 s/n.
- (176) A.H.M.G., M.A. 1751, f.283.
- (177) Idem., f.284.
- (178) Noto que la relació de la feina que ha de fer el fuster és redactada en català tot i ser l'any 1751.
- (179) A.H.M.G., M.A. 1778, f.67 (2ª part).
- (180) Idem. f.55 (2ª part). La casa dels Hereus és el local on hi fa classe el catedràtic de retòrica, doctor Felip Gelabert.
- (181) A.H.M.G., M.A. 1784, f.166.
- (182) A.H.M.G., M.A. 1790, f.138v.
- (183) A.H.M.G., M.A. 1796, f.113.
- (184) A.H.M.G., M.A. 1798, f.6v.
- (185) A.H.M.G., M.A. 1787, f.35.

- (186) A.H.M.G., M.A. 1728, f.192. El subratllat és meu.
- (187) A.H.M.G., M.A. 1728, f.149.
- (188) Julian de CHIA, Las inundaciones en Gerona, Gerona, Imp. P.Torres, 1821, p. 21.
- (189) A.H.M.G., M.A. 1751, f.282v.
- (190) A.H.M.G., M.A. 1777, f.72.
- (191) A.H.M.G., I.P. 33 s/n. El subratllat és meu.
- (192) Cfr. J.PLA CARGOL, Gerona històrica, Gerona, Dalmau Carles,Pla, 1962, p. 302.
- (193) A.H.M.G., M.A. 1756, f.27.
- (194) A.H.M.G., I.P. 33 s/n.
- (195) Aquesta informació me l'ha facilitada oralment l'arxiver de la catedral, doctro Jaume Marquès.
- (196) A.H.M.G., M.A. 1772, f.295v.
- (197) Idem., f.296.

Capítol tercer : L'ENSENYAMENT DE LLATINITAT

- (1) Empro la paraula llatinitat en el seu sentit més ample que inclou l'ensenyament de gramàtica -en els diversos nivells- a més de la retòrica i poesia, tal com consta en el Pla d'Estudis de la ciutat, de l'any 1791.
- (2) També anomenat "Sant Martí Ça Costa" i "Sant Martí i San Toribio". En l'actualitat és la seu del Seminari Diocesà.
- (3) Col·legi fundat l'any 1393 per Raimon Carol, doctor en medicina, per educar 10 nois que vulguin aprendre de llegir, gramàtica i altres ciències. Estava situat tocant el portal de Sobreportes, en l'actual Palau de Justícia.

- (4) Col·legi fundat l'any 1398 per Jaume Beuda, mercader de Girona. Estava situat extramurs i era de parvuls.
- (5) A.H.M.G., M.A. 1717, f.174.
- (6) A.H.M.G., M.A. 1773, f.7v.
- (7) A.H.M.G., M.A. 1767, f.168.
- (8) A.H.M.G., M.A. 1767, f.203. El subratllat és meu.
- (9) Biblioteca Nacional, M/2699,fs.48-49.
- (10) Cfr. A.H.M.G., M.A. 1771, f.41.
- (11) A.D.G., Lligall Seminari, diversorum s/n.
- (12) Cfr. A.H.M.G., M.A. 1773, f.6v-10.
- (13) Idem., f.7v.
- (14) Idem.
- (15) Cfr. A.H.M.G., M.A. 1772, fs.176v.ss.
- (16) Cfr. A.H.M.G., I.P. 40 s/n.
- (17) Idem.
- (18) A.H.M.G., M.A. 1775, f.44.
- (19) A.H.M.G., M.A. 1775, f.50.
- (20) A.H.M.G., M.A. 1775, f.110.
- (21) A.H.M.G., M.A. 1775, f.128.
- (22) A.H.M.G., M.A. 1775, f.144.
- (23) A.H.M.G., M.A. 1775, f.178.
- (24) Cfr. A.H.M.G., I.P.40 s/n.
- (25) Idem.
- (26) Idem.
- (27) A.H.M.G., M.A. 1778, f.153.
- (28) A.H.M.G., M.A. 1791, f.37.
- (29) Cfr. A.H.M.G., M.A. 1781, f.237.
- (30) A.H.M.G., M.A. 1781, f.238v.
- (31) A.H.M.G., M.A., 1782, f.16.

- (32) A.H.M.G., M.A. 1782, f.27.
- (33) A.H.M.G., M.A. 1782, f.81v.
- (34) A.H.M.G., M.A. 1784, f.166v.
- (35) Idem., f.167.
- (36) Idem., f.168.
- (37) A.H.M.G., M.A. 1775, f.188.
- (38) A.H.M.G., I.P. 40 s/n.
- (39) Cfr. J.SOBREQUÈS i CALLICÓ, "La inmigración francesa a Arenys de Mar a finales del siglo XVIII" in Anales del Instituto de Estudios Gerundenses, XVII, Girona, 1964-65, pg. 419-436.
- (40) Cfr. J. MERCADER, Els Capitans Generals, Barcelona, Ed. Vicens-Vives, 1957, pg. 157ss.
- (41) Cfr. A.H.M.G., I.P. 40 s/n.
- (42) Cfr. A.H.M.G., M.A. 1800, f.10v.
- (43) A.H.M.G., M.A. 1800, f.174.
- (44) A.H.M.G., M.A. 1803, apèndix "Interrogatorio...".
- (45) Cfr. A.H.M.G., M.A. 1803, fs.107, 110; 1804, f.159; 1806, fs.30-31, 79, 83; 1807, fs. 25, 94, 102; 1808, fs. 21v., 31, 35, 41, 47, 56, 60, 66, 74ss.
- (46) Cfr. A.H.M.G., M.A. 1808, f.57v.
- (47) Cfr. A.H.M.G., M.A. 1808, f.60v.
- (48) Cfr. A.H.M.G., M.A. 1808, f.87.
- (49) Cfr. A.H.M.G., M.A. 1808, f.101v.
- (50) Cfr. A.H.M.G., M.A. 1807, f.192.
- (51) Cfr. A.H.M.G., M.A. 1808, f.115.
- (52) Cfr. A.H.M.G., M.A. 1808, f.123.
- (53) A.H.M.G., Volum Indez Manual d'Acords s/n.
- (54) A.H.M.G., M.A.1733,fs.8v.-9.El subratllat és meu.
- (55) A.H.M.G., I.P. 40 s/n. El subratllat és meu.

- (56) Es tracta del barrador d'una carta adreçada al Governador de la ciutat exposant la problemàtica dels edificis pels estudis. La data no anterior a l'any 1776 perquè s'hi citen documents i ordres reials d'aquest any.
- (57) A.D.G., lligall Seminari, diversorum s/n.
- (58) A.H.M.G., M.A. 1778, f.85. El subratllat és meu.
- (59) Cfr. A.H.M.G., M.A. 1801, apèndix.
- (60) Cfr. A.H.M.G., M.A. 1803, apèndix.
- (61) Cfr. A.H.M.G., M.A. 1801, apèndix.
- (62) A.H.M.G., M.A. 1805, f.150.
- (63) A.H.M.G., M.A. 1772, f.245v.
- (64) De fet mossèn Ramon Coma ensenya des del 1789 fins el 1815, són 26 anys de docència. Jo comptabilitzo només fins l'any 1809 que és quan acaba la meva investigació.
- (65) Estatutos y Privilegios apostólicos y reales de la Universidad y Estudio General de Cervera, por orden de la misma Universidad, Cervera, Imp. Joseph Barber, 1750, introducció s/n.
- (66) A.H.M.G., M.A. 1775, f.145.
- (67) A.H.M.G., M.A. 1773, f.9v.
- (68) A.H.M.G., I.P. 40 s/n.
- (69) Idem.
- (70) Idem.
- (71) Cfr. A.H.M.G., I.P. 41 s/n. Edicte del 16 de març de 1808.
- (72) Idem.
- (73) Cfr. A.H.M.G., M.A. 1809, f.3.
- (74) A.H.M.G., M.A. 1785, f.110v.
- (75) A.H.M.G., M.A. 1795, f.109.
- (76) A.H.M.G., M.A. 1775, f.146.

- (77) Cfr. A.H.M.G., I.P. 41 s/n.
- (78) A.H.M.G., M.A. 1772, f.176v.
- (79) Cfr. A.H.M.G., M.A. 1779, f.21.
- (80) A.H.M.G., M.A. 1789, f.28.
- (81) A.H.M.G., M.A. 1772, fs.177-178.
- (82) A.H.M.G., M.A. 1782, f.31.
- (83) A.H.M.G., M.A. 1772, f.176v.
- (84) Feien l'oposició a la capella de la Mare de Déu dels Dolors, contigua al coavent de la Mercè.
- (85) A.H.M.G., M.A. 1772, f.177.
- (86) Idem.
- (87) Idem.
- (88) A.H.M.G., M.A. 1775, fs.145-145v.
- (89) A.H.M.G., M.A. 1779, f.20v.
- (90) Baldiri REIXAC, Instruccions per a l'ensenyança de minyons, Barcelona, Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana, 1923, p.21.
- (91) A.H.M.G., M.A. 1775, f.115. El mateix text el podem llegir en la convocatòria de gener de 1779 a les oposicions a l'aula de retòrica; idem. 19 de gener de 1782; idem. 1 de juny de 1788; idem. 16 de març de 1808.
- (92) A.H.M.G., M.A. 1775, f.115v.
- (93) A.H.M.G., I.P. 40 s/n.
- (94) A.H.M.G., I.P. 41 s/n.
- (95) A.H.M.G., I.P. 40 s/n.
- (96) A.H.M.G., M.A. 1775, f.128.
- (97) A.H.M.G., M.A. 1775, f.134.
- (98) A.H.M.G., M.A. 1775, f.144v.
- (99) A.D.G., lligall Escripures s.XVIII s/n.

- (100) A.D.G., Manual 1778, f.213.
- (101) A.B.S.G., Ma.17/3.
- (102) Historia y labor de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona, Barcelona, Real Academia de Buenas Letras, 1955, p.245.
- (103) F. FORT i MITJANS, El obispo de Barcelona Josep Climent i Avinent (1706-1791), Barcelona, Ed. - Balmes, 1978, p.197.
- (104) A.D.G., Manual 1796, f.180.
- (105) A.H.M.G., M.A. 1775, f.144v.
- (106) A.H.M.G., M.A. 1781, f.238.
- (107) A.H.M.G., M.A. 1785, f.110v.
- (108) A.H.M.G., M.A 1779, f.20v.
- (109) Cfr. A.H.M.G., M.A. 1772, f.176.
- (110) Cfr. A.H.M.G., M.A. 1782, f.32.
- (111) A.H.M.G., M.A. 1802, fs.49-49v.
- (112) A.H.M.G., M.A. 1800, f.11.
- (113) Idem., f.10.
- (114) A.H.M.G., M.A. 1800, f.174.
- (115) A.H.M.G., M.A. 1789, f.33.
- (116) Idem., f.33v.
- (117) A.H.M.G., I.P. 40 s/n.
- (118) Idem.
- (119) A.H.M.G., M.A. 1803, fs.92v.-93.
- (120) Cfr. Historia y labor de..., ob. cit., p.236.
- (121) A.H.M.G., I.P. 40 s/n.
- (122) A.H.M.G., M.A. 1802, f.49.
- (123) Cfr. A.H.M.G., M.A. 1804, fs.221v.-222v.

- (124) A.H.M.G., M.A. 1802, f.99.
- (125) A.H.M.G., M.A. 1802, f.202.
- (126) A.H.M.G., M.A. 1791, apèndix nº 7.
- (127) Idem., nº 8.
- (128) Idem., nº 11.
- (129) A.H.M.G., M.A. 1801, apèndix s/n.
- (130) Idem.
- (131) Idem.
- (132) A.H.M.G., M.A. 1791, apèndix.
- (133) Idem., nº 24.
- (134) Idem., nº 25.
- (135) Idem., nº 35.
- (137) A.H.M.G., M.A. 1801, apèndix s/n.
- (138) Idem.
- (139) Idem.
- (140) A.H.M.G., M.A. 1774, f.18.
- (141) Idem.
- (142) A.D.G., lligall Seminari, diversorum s.XVII-XVIII
s/n.
- (143) Idem.
- (144) Idem.
- (145) Idem.
- (146) Idem.
- (147) Baldiri REIXAC, Instruccions per..., ob. cit. p.
36.
- (148) P. Agustín de San Juan Bautista, de la religión
de las escuelas pias, Primera parte de la Gramá-
tica latina con la explicación y notas, Vich, I^g
nacio Valls, 1836, pròleg s/n.

- (149) Cfr. Giuseppe CALANDRA, "La pedagogia dei gesuiti e dei giansenisti" in La Pedagogia (vo.8), Milano, Casa Editrice Dr. Francesco Vallardi, 1970, pg. 528-595.
- (150) P.Dominico DECOLONIA, De Arte rethorica, Venetiis, Ex typographia Balleoniana, 1799.
- (151) Juan de VIGUERIE, L'institution des enfants, Paris, Calmann-Levy, 1978, p.269.
- (152) Juan Luis ALBORG, Historia de la Literatura Española, III, Madrid, Ed. Gredos, 1972, p. 525.
- (153) Baldiri REIXAC, Instruccions per..., ob. cit.,pg. 303-304.
- (154) Idem., p.312.
- (155) Aelii Antonii Nebrissensis, Grammaticarum Institutionum, Cervariae, Apud Antoniam, viduam Emmanuelis Ibarra, 1757.
- (156) Francisco ORRIOLS, Diálogos de la Doctrina Cristiana, Barcelona, Estampa de la viuda Roca, 1821.
- (157) Compendio de las Antigüedades Romanas, Barcelona, Juan Francisco Piferrer, s/d., pròleg.
- (158) El text íntegre d'aquesta obra l'he trobat a la biblioteca de la familia Ciurana, de Riudellots de la Selva. A la Biblioteca Pública de Girona hi ha únicament un exemplat del tomo III. Per altra part hi ha diversos exemplars de la seva obra Septenario doloroso de la Madre de Dios afligida, que en la capilla de la congregación de la ciudad de Gerona predicó el Dr. Ciro Valls, Girona, Imp. Antonio Oliva, 1791.
- (159) Cfr. Historia y labor..., ob. cit., pg.124-125.
- (160) Hi llegeix part del pròleg a l'obra col·lectiva de poesies catalanes que vol dur a terme l'Acadèmia.
- (161) VALLÈS, Summa de Temps y altres rudiments de la Gramatica, Cervera, Viuda Maria Antonia Ibarra, 1757.

- (162) Cfr. Louis TRENARD, Manuels scolaires au XVIIIe. siècle et sous la révolution, *Révue Nord*, nº 217, 1973, pg.99-111.
- (163) Editat a Barcelona, a la impremta de Francisco Oliver Martí l'any 1771, porta el següent títol: Nuevos elementos de la Historia Universal, sagrada y profana, de la esfera y geografía, con un breve compendio de la historia de España y Francia; sacados de los que escribió en francés el P. Claudio Buffier, de la compañía de Jesús, por otro de la misma compañía y para uso del Imperial Colegio de Nuestra Señora y Santiago de Cordellas de Barcelona.
- (164) Cfr. Juan Luís ALBORG, Historia de la..., ob.cit. p. 720.
- (165) Historia y labor..., ob. cit., p. 123.
- (166) Juan Francisco MASDEU, Arte Poetica facil, Gerona, Imp. Anton Oliva, 1826, pròleg s/n.
- (167) Cfr. Dionisio HIDALGO, Diccionario bibliográfico español, IV, Madrid, Imp. de las Escuelas Pias, 1862, p. 420.
- (168) Cfr. A.B.S.G., lligall Diversoum s/n.
- (169) Idem.
- (170) Idem.
- (171) A.H.M.G., M.A. 1796, f.81.
- (172) A.H.M.G., M.A. 1775, f.145.
- (173) A.H.M.G., I.P. 30 s/n.
- (174) A.H.M.G., M.A. 1791, apèndix.
- (175) A.H.M.G., M.A. 1804, f.221v.
- (176) A.H.M.G., M.A. 1781, f.238.
- (177) Idem., f.238v.
- (178) A.H.M.G., M.A. 1800, f.10v.
- (179) Idem., f.11.
- (180) A.H.M.G., M.A. 1784, f.165v.

- (181) Idem., f.166v.
- (182) A.H.M.G., M.A. 1773, f.7v.
- (183) A.H.M.G., I.P. 40 s/n.
- (184) Idem.
- (185) Idem.
- (186) A.H.M.G., M.A. 1775, f.44.
- (187) A.H.M.G., M.A. 1775, f.128.
- (188) Vegeu la meua tesi de llicenciatura, recentment ampliada i publicada: Baldiri REIXAC, Instruccions per a l'ensenyança de minyons. Tom II, a cura de S.MARQUÈS i A.ROSSICH, Girona, Publicacions del Col·legi Universitari de Girona, 1981.
- (189) Dionisio HIDALGO, Diccionario..., ob.cit.,p485.
- (190) Jean de VIGUERIE, L'Institution..., ob. cit., p. 161.
- (191) A.H.M.G., M.A. 1775, f. 134.
- (192) A.H.M.G., M.A. 1781, f.239. El subratllat és meu.
- (193) A.H.M.G., M.A. 1784, f.165.
- (194) A.H.M.G., I.P. 40, apèndix, nº 3.
- (195) Idem., nº 6.
- (196) Idem., nº 11.
- (197) Idem., ns. 14-15.
- (198) Idem., nº 16.
- (199) Idem., ns.19-25.
- (200) Idem., nº 26.
- (201) Idem., nº 28.
- (202) Idem., ns. 29-30.
- (203) Idem., nº 35.
- (204) Idem., nº 42.

- (205) Idem., s/n.
- (206) A.H.M.G., M.A. 1804, f.121.
- (207) A.H.M.G., M.A. 1804, f.138.
- (209) A.D.G., lligall Seminari, diversorum s/n.
- (210) Idem.
- (211) Idem.
- (212) Idem.
- (213) A.H.M.G., M.A. 1772, f.295v. Aquesta capella és la de Sant Miquel, enderrocada entre 1859/60. cfr. J.FUSES et alii, Guia d'Arquitectura de Girona, Barcelona, La Gaia Ciència, 1980, p.63.
- (214) A.H.M.G., M.A. 1772, f.295.
- (215) Idem.
- (216) Idem.
- (217) A.H.M.G., I.P. 40 s/n.
- (218) A.H.M.G., M.A. 1808, f.58.
- (219) A.B.S.G., lligall:dispers s/n.
- (220) A.H.M.G., M.A. 1770, f.110.
- (221) Idem., f.111.
- (222) Idem., f.111v.
- (223) A.H.M.G., M.A. 1777, f.75.
- (224) Cfr. J.PLA CARGOL, Gerona històrica, Gerona, Dalmau Carles, Pla, 1962, p. 174.; C. RAHOLA, La ciutat de Girona, II, Girona, Ed. Barcino, 1929, p. 27.
- (225) A.H.M.G., M.A. 1803, apèndix s/n.

Capítol quart : L'ESTUDI GENRAL DE GIRONA

- (1) Vegeu especialment: Joan Bautista TORROELLA, El Estudi General o Universitat Literària de Girona, Girona, Imp. P.Torres, 1906; Jaume SOBREQÜES i CALLICÓ, Els Estudis Universitaris a Girona al llarg de la història, Girona, Publicacions del Col·legi Universitari de Girona, 1978; Enrique - Claudio GIRBAL, "La Universidad Literària. Datos y documentos inéditos", Revista de Gerona, XVIII, 1894, pg.115-127, 142-145,210-217.
- (2) Artemi FOLCH, Les Universitats de Catalunya al tombant del segle XVII, Barcelona, Dalmau ed., 1972, p. 21.
- (3) A.H.M.G., M.A. 1708, f.69v.
- (4) Joan Bautista TORROELLA, El Estudi General..., ob. cit., p. 156.
- (5) A.H.M.G., M.A. 1709, f.569v.
- (6) A.H.M.G., M.A. 1712, f.214.
- (7) A.H.M.G., M.A. 1714, f.370.
- (8) A.H.M.G., M.A. 1714, f.451.
- (9) Idem., f.453.
- (10) Així consta amb data de 27 de novembre de 1714.
- (11) Cfr. A.H.M.G., M.A. 1715, f.282.
- (12) A.H.M.G., M.A. 1717, f.174. Els estudis superiors es reprenen de nou a Girona l'any 1869. Funciona amb més pena que glòria la Universitat Lliure els cursos 1870-71 i 1873-74. Darrerament, a partir de l'any 1969 hi ha en funcionament l'anomenat Col·legi Universitari de Girona, depenent de la Universitat Autònoma de Barcelona que, després de mil peripècies burocràtiques, encara està esperant la integració oficial a la U.A.B.

- (13) A.H.M.G., M.A. 1722, f.339. Fins a finals de l'any 1790 no es reconegué al municipi el dret sobre l'edifici, capella i hort; de totes maneres encara continuà ocupat per l'exèrcit durant uns anys.
- (14) Cfr. Jaume SOBREQÜES i CALLICÓ, Els Estudis Universitaris..., ob. cit., p. 11.
- (15) A.H.M.G., M.A. 1700, f.232v.
- (16) Cfr. A.H.M.G., M.A. 1701, f.243; 1705, f.177; 1706, f.413; 1708, f.187; 1709, f.299; 1710, - f.253; 1712, f.137v.
- (17) Cfr. A.H.M.G., M.A. 1706, f.400.
- (18) Cfr. A.C.G., Reperori Pontic,I, s/n.
- (19) Dades obtingudes en la biblioteca privada de la família Adroer, de Viladasens.
- (20) Cfr. A.H.M.G., I.P. 30 s/n. Al Seminari de Girona hi ensenyava De Restitutione, l'any 1686.
- (21) Cfr. A.H.M.G., M.A. 1690, f.231.
- (22) A.H.M.G., M.A. 1705, f.192.
- (23) A.H.M.G., M.A. 1700, f.244v.
- (24) Cfr.A.H.M.G., M.A. 1700, f.241v.; 1701, f.410; 1705, fs.177-178, 189-192, 193-194v.; 1714, fs. 272-272v., 280v.-281v., 423-423v.
- (25) Cfr. A.H.M.G., M.A. 1715, f.283.
- (26) Cfr. A.H.M.G., M.A. 1685, fs.2-16v., segueixo la transcripció de J.Sobrequès en l'obra citada.
- (27) A.H.M.G., M.A. 1717, f.174.
- (28) Cfr. A.H.M.G., M.A. 1716, fs.147v.-148.
- (29) Joan Bautista TORROELLA, El Estudi General..., ob. cit., p. 110.
- (30) A.H.M.G., M.A. 1711, f.210v.

- (31) A.H.M.G., M.A. 1716, f.147v.
- (32) Idem.
- (33) Cfr. Joan Bautista TORROELLA, El Estudi General..., ob. cit., p.110.
- (34) Jaume SOBREQÜES i CALLICÓ, Els Estudis Universitaris..., ob. cit., p. 26.
- (35) A.H.M.G., M.A. 1707, f.362 el dia i el nom no hi consten.
- (36) Cfr. A.H.M.G., M.A. 1708, f.322.
- (37) A.H.M.G., M.A. 1709, f.250v.
- (38) Joan Bautista TORROELLA, El Estudi General..., ob. cit., p. 61.
- (39) Enric MOREU REY, El pensament il·lustrat a Catalunya, Barcelona, Ed. 62, 1966, p.15.
- (40) J.FUSES et alii, Guia d'Arquitectura de Girona, Barcelona, La Gaia Ciència, 1980, pg. 51-52.
- (41) Cfr. Manuel RUBIÓ I BORRÀS, Historia de la Real y Pontificia Universidad de Cervera, Barcelona, Lib. Verdaguer, 1915.
- (42) A.H.M.G., M.A. 1717, f.174v.
- (43) La minuta del Decret diu: "La tenaz resistencia de los catalanes, contra la debida sujección a mi legítimo dominio que desconoció su perfidia, en que se inducieran muchos sugetos notables de las Universidades Literarias de aquel País, provocó mi Justicia y obligó mi Providencia a mandar se cerrasen las Universidades, que eran fomento de maldades cuando debían serlo de virtudes", cfr. Manuel RUBIÓ i BORRÀS, Historia de la Real..., ob. cit. p. 113.
- (44) Estatutos y Privilegios apostólicos y reales de la Universidad y Estudio General de Cervera, por orden de la misma Universidad, Cervera, Imp. Joseph Barber, 1750, p.2.
- (45) A.H.M.G., M.A. 1717, f.183v.

Capítol cinquè : ALTRES ENSENYAMENTS A LA CIUTAT

- (1) A.H.M.G., M.A. 1782, f.132.
- (2) A.H.M.G., M.A. 1782, f.101.
- (3) A.H.M.G., M.A. 1785, f.198.
- (4) Cfr. A.H.M.G., M.A. 1788, f.117.
- (5) Cfr. A.H.M.G., M.A. 1790, f.38 (2ª part),
- (6) A.H.M.G., I.P. 41 s/n.
- (7) A.H.M.G., M.A. 1800, f.35.
- (8) Cfr. Joan SALA i PLANA, "La Pedagogia del dibuix al segle XVIII, a partir d'un tractat de Joan Carles Panyó", Annals 1979, Olot, Patronat d'Estudis Històrics d'Olot i comarca, 1980, pg.263-287.
- (9) Cfr. Ramon GRABOLOSA, Joan Carles Panyó i Figaró, Olot, Patronat d'Estudis Històrics d'Olot, 1976.
- (10) Idem., p.55.
- (11) Cfr. A.H.M.G., M.A. 1795, f.94.
- (12) Josep PERPINYÀ i CITOLER, L'Escola de Dibuix de Girona, treball inèdit, Girona, 1981.
- (13) A.H.M.G., M.A. 1800, f.103.
- (14) A.H.M.G., M.A. 1789, f.36.
- (15) A.H.M.G., I.P. 41 s/n.
- (16) A.H.M.G., M.A. 1798, f.114v.
- (17) A.H.M.G., M.A. 1790, f.71v.
- (18) A.H.M.G., M.A. 1800, f.103.
- (19) A.H.M.G., M.A. 1803, apèndix.
- (20) Lluís BATLLE, "Academia de Nautica en Gerona", Revista de Gerona, n.18, 1962, p.57.
- (21) A.H.M.G., M.A. 1807, f.172v.

- (22) Idem., f.173.
- (23) A.H.M.G., M.A. 1807, f.181v.
- (24) A.H.M.G., I.P. 40 s/n.
- (25) Enric MIRAMBELL i BELLOC, "Notes per a la història de la Casa de Misericòrdia i Hospici" , Revista de Girona, n. 89, 1979, p.265.
- (26) Cfr. Ordenanzas para la Real Casa de Hospicio y Misericordia de Gerona, aprobados por Su Magestad, Gerona, Narciso Oliva, 1777.
- (27) Francisco de ZAMORA, Diario de los viages hechos en Cataluña, Barcelona, Ed. Curial, 1973, p.367.
- (28) A.H.M.G., M.A. 1805 Estado de la Real Casa del Hospicio y Misericordia de Gerona, expresivo del producto de sus rentas y fabricas, el de su inversión, todo desde primeros de agosto de 1803 en que se entregó al director, hasta 31 de mayo de 1804, con lo demás que contiene.
- (29) A.H.M.G., M.A. 1804, fs.82-83 Reglament^a que por ahora ha de seguirse en todo lo concerniente al estudio de leer, escribir y cantar establecido en el Real Hospicio.

Capítol sisè : CONCLUSIONS

- (1) Cfr. Alexandre GALÍ, Història de les institucions i del moviment cultural a Catalunya, Obra Completa, III, introducció, Barcelona, Fundació A.Galí, 1981.
- (2) A.H.M.G., M.A. 1733, f.290v.
- (3) A.H.M.G., I.P. 41 s/n.
- (4) A.H.M.G., M.A. 1801, f.79.

- (5) Salomó MARQUÈS i SUREDA, Estudi i transcripció de les "Instruccions per a l'ensenyança de minyons (manuscrit 136 de la biblioteca del Seminari de Girona) Tom segon, Memòria de llicenciatura, Departament Ciències Educació, Universitat Autònoma de Barcelona, 1978, pg. 38-39.
- (6) Cfr. Albert ROSSICH, Una poètica del barroc. "El Parnàs Català", Girona, Publicacions del Col·legi Universitari de Girona, 1979, pròleg de Modest Prats, p.XLV.
- (7) Sobre Narcís Julià i el Parnàs Català vegeu l'obra d'Albert Rossich Una poètica del..., ob.cit.
- (8) Francesc IFERN, Compendi breu de las quatre regles de l'aritmètica pràctica, Girona. s/d.
- (9) A.H.M.G., M.A. 1775, f.134.
- (10) Cfr. Salomó MARQUÈS, "Estudi comparatiu de les "Instruccions" de Baldiri Reixac i del "Traité des Etudes" de Charles Rollin", in Comunicacions de les III Jornades d'Història de l'Educació als Països Catalans, Girona, 1979, pg.65-70.
- (11) A.H.M.G., M.A. 1803, f.93.
- (12) Miquel BATLLORI, Catalunya a l'època moderna, Barcelona, Ed. 62, 1971, p. 407.
- (13) Enric MOREU REY, El pensament il·lustrat a Catalunya, Barcelona, Ed. 62, 1966, p.10.
- (14) DESDEVISES DU DEZERT, "L'enseignement public en Espagne au dix-huitième siècle" in Revue d'Auvergne, 1901, p.13.
- (15) Real Cédula de S.M. a consulta de los señores del Consejo reduciendo el arancel de los derechos procesales a reales de vellón en toda la Corona de Aragón y para que en todo el Reino se actúe y enseñe en la lengua castellana, con otras cosas que expresa. Arxiu Diocesà de Barcelona, Com.1768-71, fs.133-136, apud Francesc TORT, El obispo de Barcelona, Josep Climent i Avinent (1706-1781), Barcelona, Balmes, 1978, p.195.

- (16) Baldiri REIXAC, Instruccions per a l'ensenyança de minyons, Barcelona, Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana, 1923, p. 298.
- (17) Cfr. J.M. MIQUEL i VERGÈS, "La filologia catalana en el període de la decadència" in Revista de Catalunya, XVIII, 1938, p. 276.
- (18) Francesc IFERN, Compendi breu..., ob. cit. introducció.
- (19) M.de RIQUER - A.COMAS, Història de la literatura Catalana, IV, Barcelona, Ariel, 1964, p. 76.
- (20) A.H.M.G., M.A. 1795, f.108.
- (21) A.H.M.G., M.A. 1784, f.165v.
- (22) A.H.M.G., I.P. 40 s/n. Pla d'estudis de l'any 1791, nº 16.
- (23) Núria Sales parla de nombroses reedicions del Venturós Pelegrí, de l'Isopet, de les Regles e part de Cató, del Franselm per a les escoles, i diu que algunes d'aquestes reedicions són fetes a Girona (cfr. Núria SALES, Els botiflers 1705-1714, Barcelona, Dalmau editor, 1981, p.70). Per la meua part no he trobat cap referència d'aquests llibres o d'altres per l'estil en la documentació oficial estudiada.
- (24) A.H.M.G., M.A. 1787, f.34.
- (25) Josep PALLACH, Els mestres públics i la reforma de l'ensenyament a Catalunya, Barcelona, Ceac, 1978; J.CLARA, P.CORNELLÀ, S.MARQUÈS, J.PUIGBERT, La renovació a l'ensenyament primari (1900-1936). L'aportació dels mestres gironins, Girona, Diputació de Girona, 1980.

UNIVERSITAT AUTÒNOMA
DE BARCELONA
FACULTAT DE LLETRES

R.110.315

37(467.13)*17*(043.5)Mar

Ps. D18

